

Kuva: Mari Jaakonaho

8. Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema

Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema on kulttuurihistoriallisesti arvokas ja luonnonoloiltaan monipuolinen maisemakokonaisuus, joka ulottuu ulkosaariston luodoilta sisämaan laajoille viljely- ja kosteikkoalueille. Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema on ehdolla uutena kohteena valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi.

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Kirkkonummi
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu
Pinta-ala	18 821 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 204 ha maatalousalueita: 1892 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 4 715 ha rakennettuja alueita: 485 ha vesialueita: 11 525 ha

Luonnonpiirteet

Pokkalan saaristo- ja viljelymaisema muodostuu ulkomerelle saakka ulottuvasta saaristosta, pitkälle Suomenlahteen työntyvästä kallioisesta Porkkalanniemestä sekä Tavastfjärdenin pohjukan laajoista viljely- ja kos-teikkomaisemista. Alue edustaa monipuolisesti Suomenlahden rannikkoseudun maisemaseutua, jolle saaris-toalueiden, silokallio- ja metsäsaarekkeiden sekä viljeltyjen tasankojen intensiivinen vaihtelu on tunnusomaista. Kallioperän rikkonaisuudesta johtuen alueen maisemat ovat vivahteikkaita ja pienimuotoisia, mutta alueen pohjoisosien viljelyaukeilla sekä merenrannalla aukeaa myös laajoja näkymiä.

Porkkalanniemen kallioperä on ruhjeista ja selkeästi suuntautunutta. Niemen luoteispuolella on laajahko rapakivigraniittivyöhyke, jonka alueella kallio on lohkeilleempaa ja kivisempää kuin maisema-alueen muissa osissa. Porkkalanniemen kovimmat kivilajit ovat kvartsi- ja maasälpägneissejä, joiden rinnalla kallioperässä on juovamaisesti graniittia ja liuskeisia kivilajeja. Alueen eteläosille ovat luonteenomaisia silokallioiset män-tymetsää kasvavat saarekkeet ja rikkonainen rantaviiva, jonka eteläpuolella aukeaa jyrkkäseinäisten kallio-saarten, luotojen ja avoimien selkäalueiden kirjoma saaristo.

Valtaosa alueen maaperästä on moreenia, jota on ohuina kerroksina etenkin metsäalueilla. Kallioperän not-kelmissa ja pienten purojen varsilla on savikoita. Laajimmat savikkoalueet ovat kerrostuneet alueen pohjois-osaan, jossa aukeavat Eestinkylän viljelyalueet. Porkkalanniemen itäreunalla on pieni hiekkamuodostuma. Saltfjärdenin kosteikko maisema-alueen pohjoisosassa on pieni, lähes umpeenkasvanut, peltojen ja kallio-metsiköiden rajaama murtovesilahti. Sen ympäristössä maaperään on sekoittunut liejua.

Pokkalan luonto on monipuolista. Runsaiden mäntyvaltaisten metsien lisäksi maisema-alueella kasvaa met-sälehmusta, tammea, pähkinäpensasta ja vaahteraa. Jalopuita on etenkin Saltfjärdenin lounaisosassa sijaitse-vassa Granholmenin lehmuslehtosaarekkeessa. Rantakasvillisuuden, vesilampareiden ja mutkittelevien ojien mosaiikkina hahmottuva Saltfjärden tarjoaa arvokkaan elinympäristön monille lintu-, kasvi- ja hyönteislajeil-le. Pokkalan saaristosta löytyy useita luontotyyppejä. Suurimmilla saarilla on esimerkiksi paikoin edustavia lehtoja sekä pieniä luonnontilaisia soistumia. Maisema-alueella on myös laajoja rantaniittyjä. Pokkalan saa-risto on linnustollisesti arvokas kohde, joka on tunnettu myös hyvänä muutonseurantapaikkana.

Kulttuuripiirteet

Pokkalan alueella on ollut asutusta jo esihistoriallisella ajalla. Varhaisen asutuksen jälkeen maisema-alueelta tunnetaan hautaröykkiöitä sekä vedenalaisia muinaisjäänöksiä. Alueella on myös viisi pronssikautista hau-tapaikkaa. Nykyinen maisemarakenne tukeutuu 1630-luvulla merkittäväksi muodostuneen Kirkkonummelta Porkkalanniemen kärkeen johtaneen postitien linjauksiin. Tien varrella on ollut useita luotsitiloja, esimerkik-si Mellangård ja Sunds, jotka ovat myöhemmin kasvaneet suurtiloiksi. Vaurainta maisema-alueen asutus on perinteisesti ollut alueen pohjoisosassa Eestinkylässä ja Saltfjärdenin viljavan peltoaukean ympärillä. Pork-kalanniemen merkittävimpiä kyliä ovat olleet Storkanskog, Porkkala ja Värby, joissa perinteistä rakennus-kantaa on säilynyt vaihtelevasti. Alueen vanha kylärakenne hahmottuu parhaiten Storkanskogissa.

Porkkalanniemen perinteisissä elinkeinoissa ovat yhdistyneet maanviljelys ja saaristolaiselinkeinot. Alueen maisemapiirteitä on ohjannut olennaisesti myös merenkulku. Porkkalanniemen edustalle on pystytetty kaksi majakkaa, 1800-luvun alussa rakennettu Rönnskärin majakka ja noin sata vuotta nuorempi Kallbådan majak-ka. Rönnskärin majakka edustaa Suomen vanhinta säilynyttä majakka-arkkitehtuuria, ja sen ympärille on rakennettu luotsiasema sekä muita merenkulkuyhteisölle kuuluneita rakennuksia. Ulkomerellä, yhdeksän kilometrin päässä Porkkalanniemen kärkeä sijaitseva Kallbådan on Suomen viimeinen miehitetyksi tehty merimajakka, jonka matala majakkatorni ja asuinsiipi on valettu massiiviselle betonisokkelille. Kauko-ohjauksella toimiva Kallbådan on edelleen majakkakäytössä, mutta Rönnskärin valo on sammutettu jo 1920-luvulla.

Monipuolisten saaristolais- ja maatalouselinkeinojen ohella Pokkalan maisemien kehittymiseen on vaikutta-nut sen sotilasstrateginen merkitys. Porkkala sijaitsee Suomenlahden kapeimmalla kohdalla, alle 40 kilomet-rin päässä Viron rannikosta, ja sitä on pidetty otollisena linnoitus- ja laivastotukikohtana. Sotilaallinen histo-ria näkyy alueella muun muassa laajoina linnoitus- ja kuljetusrakennelmina. Erityisen merkittäviä rakennelmia ovat 1910-luvun alussa rakennetun Pietari Suuren merilinnoituksen jäänteet, jotka kuuluivat koko Suomenlahden laajuiseen rannikkopuolustusjärjestelmään.

Vuosina 1944–1956 Porkkala oli vuokrattuna Moskovon välirauhan mukaisesti Neuvostoliitolle, joka käytti aluetta laivastotukikohtana. Neuvostoliitto rakensi maisema-alueen tuntumaan muun muassa Upinniemen

sotasataman ja Båtvikin huoltosataman. Porkkalassa vuokra-ajasta muistuttaa maisema-aluetta luodekaakkosuunnassa halkova mukulakivipäälysteinen Kabanovin tykkitie, joka rakennettiin raskaita sotilaskuljetuksia varten. Lisäksi alueen metsistä löytyy bunkkereita ja Friggesbyssä toimineen sotilaslentokentän hävittäjäsuojia. Vuokra-ajasta johtuen Porkkalasta puuttuu muulle Suomelle tyypillinen sodanjälkeinen tyyppitaloasutus.

Porkkalan maisema-alue on kokonaisuudessaan elävää ja hyvinvoivaa kulttuurimaisemaa, jossa maanviljelys, omakotiasutus, huvilat ja virkistysalueet limittyvät toisiinsa. Porkkalanniemellä ja saaristossa sijaitsee useiden kuntien virkistysalueita. Alue on etenkin vapaa-ajankalastajien ja lintuharrastajien suosiossa. Lisäksi Porkkalanniemen ranta-alueilla on runsaasti huviloita ja kausiasutusta. Alueen lähellä sijaitsevat Peuramaan laskettelukeskus ja golfkenttä näkyvät maisema-alueelle, mutta eivät hallitse maisemaa. Maisema-alueen pohjoisosien tuntumaan on rakennettu uusia omakotitaloalueita Kirkkonummen keskustaajaman laajentuessa.

Maisemakuva

Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema on maisemallisesti monipuolinen alue, jonka yleiskuvassa vaihtelevat peltoalueet, metsäsaarekkeet ja paikoitellen jyrkkäpiirteisetkin kallioalueet. Rannikkoalue on samanaikaisesti avaraa ja pienipiirteistä. Alueella on paljon kapeita ja pieniä lahdelmia sekä saarten suojaan jääviä poukamia, joiden niittyjä ja rantametsiä reunustavat korkeat kalliot. Niemien kärjistä ja kallioiden lakialueilta aukeaa pitkiä näkymiä avomerelle, jota kirjoavat korkeat kalliosaaret sekä matalat aallonpieksämät luodot. Alueen eteläkärjessä sijaitseva Kallbådan majakkaluoto on keskellä avomerta.

Maisemarakenteen rungon muodostaa Porkkalan vanha postitie, joka mutkittelee luonnonmuotojen mukaan. Mutkaisen tien varrella aukeaa niin pienipiirteisesti polveilevia peltomaisemia kuin satunnaisia merinäkyelmiäkin. Alueen tiiviit ryhmäkylät sijaitsevat tiiviisti maantien tai siitä erkanevien pikkuteiden varsilla. Pohjoisosien viljelyaukeat ja Saltfjärdenin kosteikkoalueet muodostavat laajan, yhtenäisen ja omanlaisensa maisematilan. Alueella on myös runsaasti eri-ikäistä huvila- ja mökkikantaa.

Arviointi

Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema on kulttuurihistoriallisesti arvokas maisemakokonaisuus, joka muodostuu ulkosaariston luodoista, Porkkalanniemen kalliorannoista, pienistä luotsikylistä sekä sisämaan laajoista viljely- ja kosteikkoalueista. Alueen olennaisimpia maisemallisia arvotekijöitä ovat peltoaukeiden pienipiirteinen viljelymaisema, vanha kyläasutus sekä ulkosaaristosta sisämaan viljelyaukeisiin ulottuva maisemallinen jatkumo. Porkkalan kulttuurihistoriallisia kerrostumia rikastavat esihistoriallisen ajan hautaröykkiöt, 1600-luvulta periytyvät tielinjaukset, vanhat merenkulkureitit, majakka- ja luotsiyhdyskunnat sekä Porkkalan vuokra-ajan rakenteet.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 83 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Kabanovin tykkitie; Kallbådan ja Rönnskärin majakat

Arvokkaat perinnebiotoopit: Sundsin kalliokumpareet; Saltfjärdenin rantaniitty; Dåvitsin entiset laitumet

LTA Luontotyyppipäätökset: Rilaxin tammimetsä; Läudivikenin pähkinäpensaslehto; Kyrkogårdsön jalopuumetsikkö

ESA Erityiset suojelualueet: Kantskogsbrodden–Bergstadsbroddenin luonnonsuojelualue; Kallbådanin hylkeidensuojelualue; Porkkalan saariston luonnonsuojelualue

HYL Hylkeidensuojelualueet: Kallbådanin hylkeidensuojelualue

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Håkansholmin luonnonsuojelualue; Gästerbyn lehtometsikkö (luonnonsuojelualue); Galjonsgrundin luonnonsuojelualue; Saltfjärdenin luonnonsuojelualue; Vintervägsträsket (luonnonsuojelualue); Sannskärin luoto (luonnonsuojelualue); Salmenin luonnonsuojelualue; Segelkobbarna (luonnonsuojelualue); Rödbergsvikenin luonnonsuojelualue; Järsön luonnonsuojelualue; Vetokannaksen luonnonsuojelualue; Porkkalanniemen luonnonsuojelualue; Ändholmenin luonnonsuojelualue

LVO Lintuvesiensuojeluohjelma: Saltfjärden ja Tavastfjärden

RSO Rantojensuojeluohjelma: Porkkalan rannikko

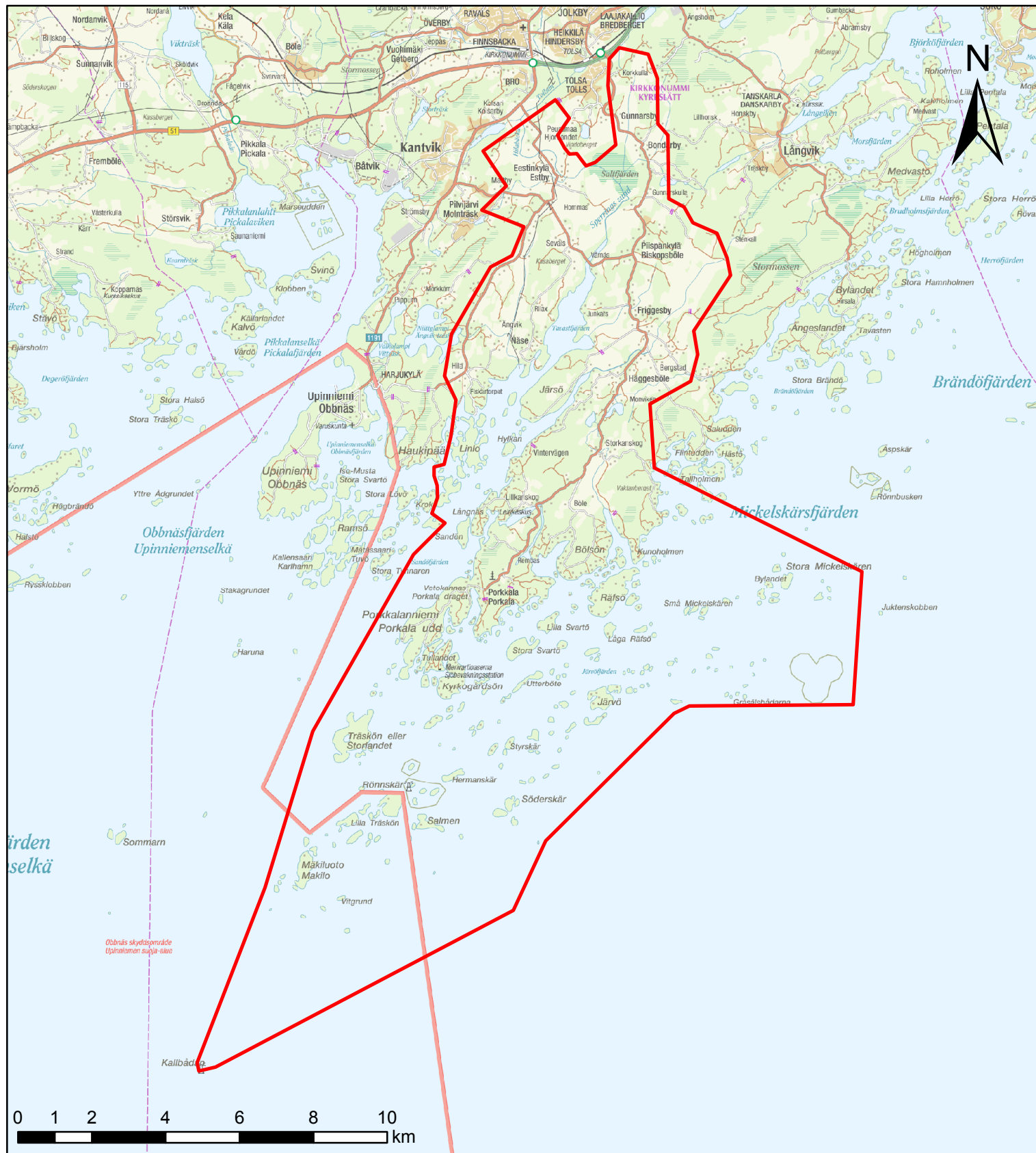
IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Kirkkonummen saaristo

KAO Arvokkaat kallioalueet: Gunnarsbyn Högberget; Kasaberget; Järsö; Porkkalanniemi

Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema

Kunta: Kirkkonummi

Maakunta: Uusimaa

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Mari Jaakonaho

8. Porkala skärgårds- och odlingslandskap

Porkala skärgårds- och odlingslandskap är en kulturhistoriskt värdefull landskapshelhet med mångsidiga naturförhållanden som sträcker sig från yttre skärgårdens kobbar till inlandets odlings- och våtmarksområden. Porkala skärgårds- och odlingslandskap föreslås som ett nytt objekt i förteckningen över nationellt värdefulla landskapsområden.

Landskap	Nyland
Kommun	Kyrkslätt
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion
Area	18 821 ha, varav öppna våtmarker: 204 ha jordbruksmarker: 1892 ha skog och halvnaturliga marker: 4 715 ha anlagda ytor: 485 ha vatten: 11 525 ha

Naturens särdrag

Porkala skärgårds- och odlingslandskap består av skärgården som sträcker sig ända ut till det öppna havet, den klippiga Porkalaudden som sträcker sig långt ut i Finska viken, samt Tavastfjärdens botten vidsträckta odlings- och våtmarkslandskap. Landskapet representerar Finska vikens kustregions landskapsregion på ett mångsidigt sätt; den intensiva variationen mellan skärgårdsområden, rundhälls- och skogsöar och odlade slätter är typisk för området. Tack vare berggrundens oenhetlighet är områdets landskap nyansrika och småskaliga, men det öppnar sig även vidsträckta vyer från områdets norra delars öppna odlingsmarker och stränder.

Porkalauddens berggrund är tydligt riktad och har många krosszoner. På uddens nordvästra sida finns en ganska stor rapakivgranitzon, och där är klipporna mer spruckna och steniga än i landskapsområdets övriga delar. Porkalauddens hårdaste bergarter är kvarts- och fältspatgnejser, och vid sidan av dem förekommer även ådror av granit och skifferstenarter i berggrunden. I områdets södra delar är det typiskt med tallbevuxna rundhällar och en oenhetlig strandlinje som söderut kantar en skärgård med branta klippöar, kobbar och öppna fjärdar.

Största delen av områdets jordmån är morän, som det finns tunna lager av särskilt på skogsområdena. I berggrundens sänkor och vid de små bäckarnas stränder förekommer lermarker. De största lermarkerna har sedermera sänkts i områdets norra del, där Estbys odlingsmarker öppnar sig. På Porkalauddens östra kant finns en liten sandformation. Saltfjärdens våtmark i landskapsområdets norra del är en liten, nästan igenvuxen brackvattenvik som kantas av åkrar och klippskogar. I vikens omgivning är jordmånen gyttej blandad.

Porkalas natur är mångsidig. Förutom de många talldominerade skogarna växer det skogslind, ek, hassel och lönn på området. Ädla lövträd växer i synnerhet i Granholmens linddunge i Saltfjärdens sydvästra del. Saltfjärden gestaltas som en mosaik av strandväxtlighet, tjärnar och slingrande diken och erbjuder en värdefull livsmiljö för många olika fågel-, växt- och insektarter. I Porkala skärgård förekommer flera olika naturtyper. På de största öarna finns det ställvis till exempel fina lundar och små sankmarker i naturtillstånd. Det finns även vidsträckta strandängar på landskapsområdet. Porkala skärgård har ett värdefullt fågelbestånd och är även känd som en bra plats för att observera flyttfåglar.

Kulturella särdrag

Det har funnits bosättning i Porkalaområdet redan under förhistoriska tiden. Tecken på den tidiga bosättningen som man funnit på landskapsområdet är gravrösen och fornlämningar under vattenytan. Det finns även fem gravplatser från bronsåldern på området. Den nuvarande landskapsstrukturen grundar sig på linjen för postvägen från Kyrkslätt till Porkalauddens spets som blev viktig på 1630-talet. Längs med denna väg fanns det flera lotsgårdar, till exempel Mellangård och Sunds, som senare har vuxit till storgods. Bosättningen på landskapsområdet har traditionellt varit som mest blomstrande i områdets norra delar i Estby och runt Saltfjärdens bördiga åkermarker. Porkalauddens viktigaste byar var Storkanskog, Porkala och Värby där varierande mängder av det traditionella byggnadsbeståndet bevarats. Bäst kan man urskilja områdets gamla bystruktur i Storkanskog.

I Porkalauddens traditionella näringar kombinerades jordbruket med skärgårdsnäringarna. Områdets landskapsdrag formades även av sjöfarten. Utanför Porkalaudden finns två fyrar, Rönnskärs fyr från början av 1800-talet och Kallbådens fyr, som är ca 100 år yngre. Rönnskärs fyr representerar Finlands äldsta bevarade fyrarkitektur, och runt den har det byggts en lotsstation och övriga byggnader som tillhört sjöfartssamhället. Kallbådan, som ligger ute på öppna havet nio kilometer från Porkalaudden, är den sista havsfyren i Finland som byggdes för att vara bemannad. Dess låga fyrtorn och bostadsflygel är gjutna på en massiv betongsockel. Kallbådan är fortfarande i bruk och fungerar med fjärrstyrning, medan ljuset på Rönnskär släcktes redan på 1920-talet.

Förutom de mångsidiga skärgårds- och jordbruksnäringarna har även Porkalas militärstrategiska betydelse påverkat landskapets utveckling. Porkala ligger på Finska vikens smalaste ställe, under 40 kilometer från den estniska kusten, och har ansetts vara en utmärkt fästnings- och flottbas. Militärhistorien är synlig på området bland annat i form av stora fästnings- och transportstrukturer. Bland de viktigaste strukturerna finns resterna av Peter den stores sjöfästning från början av 1910-talet, som ingick i kustförsvarssystemet som omfattade hela Finska viken.

Under 1944–1956 arrenderades Porkala till Sovjetunionen i enlighet med Mellanfreden i Moskva, och användes då som flottbas. Sovjetunionen byggde bland annat Obbnäs krigshamn och Båtvikens underhållshamn i närheten av landskapsområdet. Kabanovs kanonväg, den kullerstensbeklädda vägen som korsar landskapsområdet i nordväst-sydöstlig riktning och som byggdes för tunga militärtransporter, påminner fortfarande om Porkalas arrendetid. Dessutom finns det bunkrar i områdets skogar, och i Friggesby finns jaktplansskydd efter militärflygplatsen som låg där. På grund av arrendetiden saknar Porkala den typ av byggnader som blev typisk för resten av Finland efter kriget.

Porkala landskapsområde är i sin helhet ett livskraftigt och välmående kulturlandskap där jordbruket, egna hemshusen, villorna och rekreationsområdena överlappar. På Porkalaudden och i skärgården finns flera kommuners rekreationsområden. Området är särskilt populärt bland fritidsfiskare och fågelskådare. Dessutom finns det gott om villor och säsongbosättning på Porkalauddens strandområden. Närliggande Hjortlandets skidcentrum och golfbana är synliga från landskapsområdet, men de dominerar inte vyerna. I närheten av landskapsområdets norra delar har det byggts nya egna hemshusområden då Kyrkslätts centrala tätort har utvidgats.

Landskapsbild

Porkala skärgårds- och odlingslandskap är ett landskapsmässigt mångsidigt område där åkermarker, skogsöar och ställvis skarpskurna klippområden alternerar i landskapet. Kustområdet är samtidigt både vidsträckt och småskaligt. På området finns det många smala och små vikar och bukter som skyddas av holmar och vars ängar och strandskogar kantas av höga klippor. Från uddarnas spetsar och klippornas krön öppnas vidsträckta vyer mot det öppna havet med sina klippöar och låga vågpiskade kobbar. Kallbådans fyrkobbe, som ligger i områdets södra spets, står mitt i det öppna havet.

Landskapsstrukturens ryggrad består av Porkala gamla postväg som slingrar sig enligt naturens former. Längs den slingrande vägen öppnar sig både lätt kuperade åkerlandskap och sporadiska havsvyer. Områdets täta gruppbyar ligger nära landsvägen eller längs de små vägarna som skiljer sig från landsvägen. De norra delarnas odlingslätter och Saltfjärdens våtmarker utgör ett vidsträckt, enhetligt och unikt landskap. Det finns även gott om villor och stugor i olika åldrar på området.

Bedömning

Porkala skärgårds- och odlingslandskap är en kulturhistoriskt värdefull landskapshelhet som består av yttre skärgårdens kobbar, Porkalauddens klippstränder, små lotsbyar och inlandets vidsträckta odlings- och våtmarksområden. De viktigaste landskapsmässiga värdfaktorerna på området är de öppna åkrarnas småskaliga odlingslandskap, den gamla bybosättningen samt den landskapsmässiga helheten som sträcker sig från yttre skärgården till inlandets odlingslandskap. Porkalas kulturhistoriska skikt berikas av den förhistoriska tidens gravrösen, väglinjerna från 1600-talet, de gamla sjölederna, fyr- och lotssamhällena samt strukturerna från Porkalas arrendetid.

Objekt i fornlämningsregistret: 83 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Kabanovs kanonväg; Kallbådans Rönnskärs fyrar

Värdefulla vårdbiotoper: Sunds klippbackar; Saltfjärdens strandäng; Dåvits gamla beten

LTA Naturtypsbeslut: Rilax ekskog; Låduvikens hassellund; Kyrkogårdsöns ädellövskog

ESA Särskilda skyddsområden: Kantskogsbrodden–Bergstadsbrodden naturskyddsområde; Kallbådans sälskyddsområde; Porkala skärgårds naturskyddsområde

HYL Sälskyddsområden: Kallbådans sälskyddsområde

YSA Skyddsområden på privat mark: Håkansholms naturskyddsområde; Gästerbys lund (naturskyddsområde); Galjonsgrunds naturskyddsområde; Saltfjärdens naturskyddsområde; Vintervägsträsket (naturskyddsområde); Sannskär (naturskyddsområde); Salmens naturskyddsområde; Segelkobbarna (naturskyddsområde); Rödbergsvikens naturskyddsområde; Järsös naturskyddsområde; Vetokannas naturskyddsområde; Porkalauddens naturskyddsområde; Ändholmens naturskyddsområde

LVO Programmet för skydd av fågelrika insjöar och havsvikar: Saltfjärden och Tavastfjärden

RSO Programmet för skydd av stränder: Porkala kust

Internationellt värdefulla fågelområden (IBA): Kyrkslätts skärgård

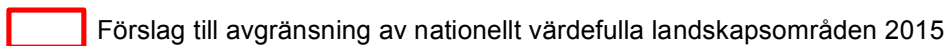
KAO Värdefulla bergsområden: Gunnarsbys Högberget; Kasaberget; Järsö; Porkalaudden

Områden i FI Natura 2000-nätverket: Kyrkslätts skärgård (SCI); Saltfjärdens–Tavastfjärdens fågelvatten; Medvastö–Stormossen

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Kommun: Kyrkslätt
Landskap: Nyland

Landskap: Nyland

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE
Regionkarta © Karttakeskus Oy

Kuva: Tapio Heikkilä

9. Helsingin edustan merimaisema

Helsingin edustan merimaisema on kulttuurihistoriallisesti monikerroksinen maisemanähtävyys, jonka kiintopisteitä ovat Suomenlinnan linnoitussaalet sekä Helsingin edustan avoimet merinäkyvät laivaväylineen. Suomenlinna on valtakunnallisesti arvokas maisemanähtävyys (Suomenlinna, 1995). Uudessa inventoinnissa maisemanähtävyyttä ehdotetaan laajennettavaksi koko Helsingin edustan merimaiseman laajuiseksi.

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Helsinki
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu
Pinta-ala	4 624 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 1 ha maatalousalueita: 0 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 239 ha rakennettuja alueita: 60 ha vesialueita: 4 324 ha

Luonnonpiirteet

Helsingin edustan merimaisema koostuu erikokoisista saarista sekä pienistä kallioisista luodoista, joita erottavat vilkkaasti liikennöityjen meriväylien halkomat vesialueet. Saaret ovat pääasiassa paljasta tai harvan kasvillisuuden peittämää graniittia, mutta alueen kallioperässä on myös gneissijounteita sekä kvartsi- tai granodioriitin luonnehtimia alueita. Useimmat saaret ja luodot ovat paljaaksi huuhtoutuneita, mutta paikoitellen kalliopintoja peittää ohut moreeni. Monien Helsingin edustan saarten kallioperää on louhittu linnoitusten rakennusmateriaaliksi.

Maisemanähtävyyden suurimpia saaria ovat Suomenlinnan linnoituksen pääsaaret Susisaari ja Iso Mustasaari sekä Suomenlinnan itäpuolella sijaitsevat Vallisaari ja Kuninkaansaari. Harakan saaresta Suomenlinnan ja Vallisaaren kautta Santahaminaan kulkeva saariketju muodostaa luontaisen portin Kruunuvuorenselältä avomerelle. Saariketjun eteläpuolella on lähinnä pieniä avoimia luotoja sekä hieman suuremmat Harmaja ja Katajaluoto. Hernesaaren kaupunginosan edustalla sijaitsevat Pihlajasaaret muodostavat oman luonnonpiirteitään arvokkaan kokonaisuutensa.

Alueen kasvillisuus vaihtelee ulkosaarten niukasta kasvillisuudesta sisäsaarten paikoitellen runsaslajisiin lehtoihin. Monien saarten käyttöä on rajoitettu, joten niihin on kehittynyt monipuolisia luontokohteita, kuten sotilaskäytön tai laidunnuksen synnyttämiä kallioketoja ja rantaniittyjä. Alueen kasvimaailmaa rikastavat rehun- tai sorantuonnin myötä alueelle levinneet tulokasharvinaisuudet. Suomenlinnassa on lisäksi jalojen lehtipuiden reunustamia puistoalueita sekä puutarhakasvillisuutta. Helsingin edustan saaristossa on useita arvokkaita lintujen pesimäluotoja.

Ekologiselta laadultaan meri on Helsingin edustalla välttävä. Alueen vedet ovat varsin rehevöityneitä ja sameita, ja ne kärsivät happikadosta sekä sinilevästä. Kesäaikaan alueella mitataan Suomen rannikkovesien suurimpia fosforiarvoja. Helsingin merialueelta on tavattu noin 60 kalalajia, joista lohta, taimenta, kuhaa, siikaa ja ahventa kalastetaan edelleen ammattimaisesti.

Kulttuuripiirteet

Helsingin edustan merimaisemassa yhdistyvät merenkulkuun, sotahistoriaan, virkistyskäyttöön ja kaupungin kasvuun liittyvät elementit. Alueen kiintopiste, Suomenlinnan merilinnoitus, on liitetty vuonna 1991 Unescon maailmanperintöluetteloon ainutlaatuisena sotilasarkkitehtuurin muistomerkkinä. Helsingin edustalla on myös monia arvokkaita ensimmäisen maailmansodan aikaisia linnoitteita ja lukuisia historiallisen ajan muinaisjäänteitä, joista suuri osa on vedenalaisia hylkyjä.

Alueen linnoitushistoria ulottuu 1550-luvulle saakka, jolloin Vallisaareen rakennettiin puolustusrakenteita. Aktiiviseen linnoituskäyttöön Helsingin edustan saaret otettiin kuitenkin vasta Ruotsille tappiollisen Hattujen sodan jälkeen vuonna 1748. Suomenlinnan rakennustöiden johtoon nimitettiin linnoitusupseeri Augustin Ehrensvärd, joka sovitti linnoituksen kallioiseen saaristomaastoon bastionijärjestelmää noudattaen. Suomenlinna (Viapori) ei koskaan valmistunut Ehrensvärdin suunnittelemissa laajuudessa, mutta Ehrensvärdin kuollessa vuonna 1772 linnoitus oli lähes puolustuskunnossa.

Suomenlinnan päälinnoituksen muodostivat Kustaanmiekka, Susisaari, Iso-Mustasaari, Pikku Mustasaari ja Länsi-Mustasaari. Ulkovarustuksia oli lisäksi Särkällä ja Vallisaareissa. Linnoitusvarustusten ohella Suomenlinnaan rakennettiin saaristolaivaston korjaustelakka sekä kasarmi- ja talousrakennuksia. Suomenlinna toimi rakennusvaiheessaan merkittävänä kulttuurikeskuksena, jonka rakennustyöt piristivät lähialueiden elinkeinoelämää. Suomenlinnaan kuljetettiin paljon puuta ja muuta rakennusmateriaalia Helsingin maalaiskunnasta, Santahaminasta ja Espoon Soukasta. Muurikivet louhittiin pääasiassa linnoitussaarten omista kallioista.

Valta vaihtui Suomenlinnassa vuonna 1808, kun linnoitus antautui Venäjälle Suomen sotaan liittyneen piirityksen jälkeen. Venäjä vahvisti linnoitusta rakentamalla Isolle Mustasaarelle venäläisen varuskuntakorttelin. Vuonna 1854 valmistui myös saaren ortodoksinen kirkko. Suomenlinnaa pommitettiin rajusti Krimin sodassa vuonna 1855, jolloin suuri osa linnoituksen rakennuskannasta vaurioitui. Sodan jälkeen venäläiset alkoivat linnoittaa saaren läntisiä puolustusrakenteita maavallein ja tykkipattereihin. Venäläisellä kaudella Suomenlinnaan rakennettiin myös lisää kasarmirakennuksia, sairaala sekä varikko- ja verstasalue.

Suomen itsenäistyttyä Suomenlinna otettiin suomalaiseen varuskuntakäyttöön. Linnoituksen nimi muutettiin nykyiseen muotoonsa toukokuussa 1918. Sisällissodan jälkeen Suomenlinnassa toimi pääkaupunkiseudun suurin vankileiri, mutta aluetta kehitettiin myös sotilaallisena tukikohtana. Suomenlinnaan sijoitettiin Meri-

sotakoulu, ja Susisaaren telakka-alueelle perustettiin sukellusvenelaivueen päätukikohta sekä lentokonetehtas. Suomenlinnan ortodoksinen varuskuntakirkko muutettiin nykyiseen, luterilaiseen asuunsa vuonna 1928. Samalla kirkon torniin asennettiin majakkavallo.

Suomenlinna siirtyi siviilihallinnolle vuonna 1973, kun puolustusministeriö luovutti alueen opetusministeriölle. Linnointi on vakiintunut monipuoliseksi asuin- ja virkistysalueeksi, jonne on tiiviit lauttayhteydet Helsingin keskustasta. Suomenlinnaan tutustuu vuosittain yli 700 000 kävijää. Suomenlinnan ylläpidosta ja huollosta vastaa Suomenlinnan hoitokunta, joka on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen valtion virasto.

Suomenlinnan ohella monilla muillakin Helsingin edustan merimaiseman saarilla on linnoitusvarustuksia tai muita sotilaallisen toiminnan merkkejä. Suomenlinnaan liittyvän linnoitusjärjestelmän osia on muun muassa Särkän saarella sekä Vallisaarella. Vallisaarella ja Kuninkaansaarella on myös paljon venäläisten rakentamia linnoitusrakenteita. Suomen sodan aikaisia antautumisneuvotteluja isännöineessä Lonnin saarella on sijainnut miinavarastoja ja magneettimiinojen torjuntaan liittyvä demagnetointiasema. Harmaja, Itäinen Pihlajasaari ja Katajaluoto ovat puolestaan olleet osa ensimmäisen maailmansodan aikaista linnoitusketjua. Harakassa on sijainnut puolustusvoimien kemiallinen koelaboratorio sekä venäläisten rakentama kasarmi.

Helsingin edustan saarilla on myös suhteellisen rikas teollinen historia. Suomenlinnan telakalla on valmistettu ja korjattu toisen maailmansodan jälkeen laivoja siviilikäyttöön. Tätä ennen telakka on ollut sotilaskäytössä. Suomenlinnan telakka on maan vanhin edelleen toiminnassa oleva kuivatelakka. Myös Sirpalesaarella ja Valkosaarella on ollut telakkatoimintaa. Valkosaarella on ollut veneveistämö, sairaala ja karanteeniasema, ja Uunisaarella on toiminut vernissatehdas, öljytehdas ja ruumisarkkujen valmistamo. Nykyisin entisillä tehdasalueilla on pursiseura- ja virkistystoimintaa.

Helsingin edustan merimaisemaan kuuluvat myös laivaliikennettä ohjaavat väylämerkit, loistot sekä luotsitoiminnan rakennukset. Helsingin edustan merimaiseman itä- ja länsirajat noudattelevat Helsingin suurimpiin matkustajasatamiin johtavia laivaväyliä, joista Kustaanmiekan salmesta Katajanokalle ja Olympiasatamaan kulkeva väylä on Suomen tunnetuimpia sisääntuloväyliä. Vanhimmat meriliikenteen opastuskerrostumat löytyvät Harmajan saaresta, jossa on sijainnut jo 1500-luvulla purjehdusmerkki. Tunnusmajakan Harmaja sai 1700-luvulla, ja vuonna 1883 saareen rakennettiin valomajakka, jota korotettiin myöhemmin. Harmajassa toimii edelleen luotsiasema. Koirakarilla Harmajan länsipuolella on loisto ja linjataulu. Katajanokanluodolla sijaitsee vanhoja luotsirakennuksia, jotka kuvastavat Helsingin edustan saarien niukkaa ja muodoiltaan vaatimatonta siviiliarhitektuuria.

Helsingin edustan merimaiseman saaret ovat olleet jo pitkään suosittuja retkikohteita, ja alueella on liikkunut runsaasti kotitarvekalastajia ja huviveneilijöitä. 1800-luvulla saaristoon avattiin saksalaisen mallin mukaisesti kansanpuistoja, joissa järjestettiin tanssi- ja urheilutapahtumia. Läntiseen Pihlajasaareen perustettiin 1800-luvun lopulla huvila-alue, jonka huviloista monet ovat edelleen jäljellä. Saari on ollut yleistä ulkoilualueutta vuodesta 1928 alkaen.

Maisemakuva

Helsingin edustan merimaiseman voi jakaa maisemallisesti kahteen osaan. Suomenlinnan merilinnoituksen sekä sitä reunustavien saarien muodostaman kehän sisäpuolelle jää pieniä ja keskisuuria saaria, joiden maisemaa on muokattu tuntuvasti. Saarissa on linnoitusvarustuksia, pursiseuratoimintaa, teollisen toiminnan jäänteitä sekä virkistyspalveluita. Helposti saavutettavien saarten taustamaisemassa kohoaa Helsingin kaupungin siluetti kirkontorneineen, satama-alueineen ja rantapuistoineen. Mantereelta katsottuna saaristossa erottuvat Suomenlinnan rakennukset, etenkin majakkana toimiva kirkontorni, sekä Valkosaaren, Luodon, Uunisaaren, Särkän ja Harakan rakennukset ja ravintolapaviljongit. Avomerelle aukeaa satunnaisia näkymiä esimerkiksi Kaivopuiston rannasta.

Suomenlinnan–Kuninkaansaaren–Vallisaaren muodostaman linnoitusmaiseman portin ulkopuolella avautuu avara merenselkä, jota kirjoavat pienet kiviset luodot. Luodoilla on linnustollisesti merkittäviä luontokohteita, joista osa on määritelty suojelualueiksi. Mereisen ulkosaariston maamerkkejä ovat Harmajan majakka sekä maisema-alueen ulkopuolelle rajautuva Isosaari, jossa on sijainnut puolustusvoimain merenvalvonta-asema. Merimaisemaa rytmittävät myös meri- ja väylämerkit.

Helsingin edustan merimaisema on yksi Suomen tunnetuimmista maisemista, jota katsovat esimerkiksi lukuisat Helsinkiin saapuvat risteilyvieraat sekä Tallinnan ja Tukholman laivojen matkustajat. Lisäksi merimaisemassa liikkuu paljon huviveneilijöitä ja yksittäisiin saariin tai Suomenlinnaan tutustuvia matkailijoita.

Merimaiseman kokonaiskuva on eloisa, ja alue linkittyy toiminnallisesti kiinteästi Helsingin kantakaupunkiin.

Arviointi

Helsingin edustan merimaisema on kulttuurihistoriallisesti monikerroksinen maisemanähtävyys, jota leimaa etenkin pitkä linnoitushistoria. Linnoitteiden ja muiden sotilastoiminnan synnyttämien rakenteiden ohella alueen maisemalliset arvot perustuvat luonnontilaisina säilyneisiin luotoihin, pitkiin ja avariin merinäkymiin, maisemaa pohjoisessa reunustavaan Helsingin siluettiin sekä käyttöhistorialtaan monipuolisiin ja virkistyskohteina arvokkaisiin sisäsaariin. Alue on maisemallisesti yhtenäinen virkistys- ja matkailualue, jonka laivaväyliltä aukeaa edustavia näkymiä kohti Helsingin kaupunkialuetta. Mereinen Helsinki on yksi Suomen 27 kansallismaisemasta.

Unescon maailmanperintökohteet: Suomenlinna

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 49 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Suomenlinna; Pääkaupunkiseudun I maailmansodan linnoitteet (Harmaja; Itäinen Pihlajasaari; Katajaluoto)

LTA Luontotyyppipäätökset: Vallisaaren tervaleppäkorpi; Läntisen Pihlajasaaren merenrantaniitty; Pitkäourin merenrantaniitty

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Matalaharan luonnonsuojelualue; Puolimatkinsaaren ja Pormestarinhevon luonnonsuojelualue; Harakan saaren luonnonsuojelualue; Läntisen Pihlajasaaren lehdon luonnonsuojelualue; Koirapaaden luonnonsuojelualue

Tiedot haettu 26.5.2015

Helsingin edustan merimaisema

Kunta: Helsinki

Maakunta: Uusimaa

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Tapio Heikkilä

9. Helsingfors havslandskap

Helsingfors havslandskap är en kulturhistoriskt mångskiktad landskapssevärdhet vars viktigaste punkter är Sveaborgs fästningsöar samt de öppna havsvyerna med sina farleder utanför Helsingfors. Sveaborg är en nationellt värdefull landskapssevärdhet (Sveaborg, 1995). I den nya inventeringen föreslås det att landskapssevärdheten utvidgas till att omfatta hela havslandskapet utanför Helsingfors.

Landskap	Nyland
Kommun	Helsingfors
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion
Area	4 624 ha, varav öppna våtmarker: 1 ha jordbruksmarker: 0 ha skog och halvnaturliga marker: 239 ha anlagda ytor: 60 ha vatten: 4 324 ha

Naturens särdrag

Helsingfors havslandskap består av öar av olika storlek samt små klippiga kobbar som skiljs åt av vattenområden som klyvs av livligt trafikerade farleder. Öarna är i huvudsak granit som antingen är kal eller täcks av gles växtlighet, men i områdets berggrund förekommer även gnejs samt områden som karakteriseras av kvarts- eller granodiorit. De flesta öarna och kobbarna har sköljts bara av havet, men ställvis täcks klippytorna av ett tunt moränlager. Berget på många av öarna utanför Helsingfors har brutits för att få byggmaterial till fästningarna.

Landskapssevärdhetens största öar är Sveaborgs fästnings huvudöar Vargön och Stora Östersvartö samt Skanslandet och Kungsholmen öster om Sveaborg. Ökedjan från Stora Rantan via Sveaborg och Skanslandet till Sandhamn utgör en naturlig port från Kronbergsfjärden ut till det öppna havet. Söder om ökedjan finns i huvudsak små öppna kobbar och de lite större holmarna Gråhara och Stora Enskär. Rönnskären, som ligger utanför stadsdelen Ärholmen, utgör en egen karaktäristiskt värdefull helhet.

Områdets växtlighet varierar från de yttre öarnas glesa växtlighet till de inre öarnas ställvis artrika lundar. Användningen av flera av öarna har begränsats, så det har utvecklats mångsidiga naturobjekt på dem, till exempel hållmarksängar och strandängar som uppkommit som följd av militärbruk eller bete. Områdets växtvärld berikas av de sällsynta nykomlingar som brett ut sig på området i och med foder- och grusimport. På Sveaborg finns dessutom parkområden som omges av ädla lövträd samt trädgårdsväxtlighet. I Helsingfors skärgård finns flera värdefulla fågelskär.

Havet utanför Helsingfors har otillfredsställande ekologisk status. Områdets vatten är eutrofierade och grumliga och de lider av syrebrist och blågrönalger. Sommartid mäts här de högsta fosforhalterna i Finlands kustvatten. På Helsingfors havsområde har man påträffat ca 60 olika fiskarter, varav lax, öring, gös, sik och abborre fortfarande fiskas yrkesmässigt.

Kulturella särdrag

I Helsingfors havslandskap kombineras element som berör sjöfart, krigshistoria, fritidsbruk och stadens tillväxt. Sveaborgs sjöfästning, som är områdets centrala punkt, fördes år 1991 till Unescos världsarvslista som ett unikt militärarkitektoniskt minnesmärke. Utanför Helsingfors finns också många värdefulla befästningar från första världskriget och åtskilliga fornlämningar från den historiska tiden, varav största delen är vrak under vattnet.

Områdets befästningshistoria sträcker sig tillbaka till 1550-talet, då man byggde försvarsstrukturer på Skanslandet. Öarna utanför Helsingfors togs ändå i aktivt befästningsbruk först 1748, efter att Sverige förlorat i Hattarnas ryska krig. Befästningsofficer Augustin Ehrensvärd utnämndes till ledningen av byggnadsarbetena på Sveaborg och han passade in fästningen i den klippiga skärgårdsterrängen i enlighet med bastionssystemet. Sveaborg färdigställdes aldrig i den omfattning som planerats av Ehrensvärd, men då han dog 1772 var fästningen nästan försvarsduglig.

Sveaborgs huvudfästning bestod av Gustavssvärd, Vargön, Stora Östersvartö, Lilla Östersvartö och Västersvartö. Det fanns även yttre befästningar på Långören och Skanslandet. Utöver befästningarna byggdes även ett reparationsvarv för skärgårdsflottan samt kasern- och hushållsbyggnader på Sveaborg. Under byggnadsskedet fungerade Sveaborg som ett viktigt kulturcentrum vars byggnadsarbeten piggade upp närområdenas näringsliv. Till Sveaborg transporterades mycket virke och annat byggnadsmaterial från Helsingfors landskommun, Sandhamn och Sökö i Esbo. Murstenarna bröts i huvudsak från fästningsöarnas egna klippor.

Ett maktskifte skedde på Sveaborg år 1808 då fästningen kapitulerade för Ryssland efter en belägring i samband med 1808–1809-års krig. Ryssland förstärkte fästningen genom att bygga ett ryskt garnisonskvarter på Stora Östersvartö. 1854 blev även öns ortodoxa kyrka färdig. Sveaborg bombarderades kraftigt under Krimkriget 1855. Då skadades största delen av fästningens byggnadsbestånd. Efter kriget började ryssarna befästa öns västra försvarsstrukturer med jordvallar och kanonbatterier. Under den ryska perioden byggdes även fler kasernbyggnader, ett sjukhus samt ett depå- och verkstadsområde på Sveaborg.

Då Finland blev självständigt togs Sveaborg i finländskt garnisonsbruk. Fästningens finska namn byttes från Viapori till Suomenlinna i maj 1918. Efter inbördeskriget låg huvudstadsregionens största fångläger på Sveaborg, men området utvecklades även som en militärbas. Sjökrigsskolan placerades på Sveaborg och på Var-

göns varvsområde grundades ubåtsflottans huvudbas samt en flygplansfabrik. Sveaborgs ortodoxa garnison-kyrka fick sin nuvarande lutherska form 1928. Samtidigt installerades ett fyrljus i kyrktornet.

Sveaborg övergick till civilförvaltningen 1973 då försvarsministeriet överlämnade området till undervisningsministeriet. Fästningen har etablerat sig som ett månsidigt bostads- och rekreationsområde med täta färjeförbindelser från Helsingfors centrum. Årligen bekantar sig över 700 000 besökare med Sveaborg. Förvaltningsnämnden för Sveaborg, som är en statlig myndighet som står under undervisnings- och kulturministeriet, ansvarar för Sveaborgs underhåll.

Förutom Sveaborg har även flera andra öar inom Helsingfors havslandskap befästningar eller andra tecken på militär verksamhet. Delar av Sveaborgs fästningssystem finns bland annat på Långören och Skanslandet. På Skanslandet och Kungsholmen finns även flera fästningsbyggnader som byggts av ryssarna. På ön Lönna, som stod värd för kapitulationsförhandlingarna under 1808–1809-års krig, har det funnits minförråd och en avmagnetiseringsstation för bekämpning av magnetminor. Gråhara, Östra Rönnskär och Stora Enskär ingick i en befästningskedja från första världskriget. På Gråhara låg försvarsmaktens kemiska testlaboratorium och en kasern byggd av ryssarna.

Öarna utanför Helsingfors har också en relativt rik industrihistoria. Efter andra världskriget har fartyg tillverkats och reparerats för civilt bruk på Sveaborgs varv. Före det var varvet i militärt bruk. Sveaborgs varv är landets äldsta torrdocka som fortfarande är i bruk. Det har funnits varvsverksamhet också på Flisöholmen och Blekholmen. På Blekholmen fanns en båtfabrik, ett sjukhus och en karantänstation, och på Ugnsöholmen har det funnits en fernissfabrik, en oljefabrik och en fabrik som tillverkade likkistor. Nuförtiden finns det segelsällskaps- och rekreationsverksamhet på de gamla fabriksområdena.

I Helsingfors havslandskap ingår även sjömärkena som styr båttrafiken, båkarna samt lotsverksamhetens byggnader. Helsingfors havslandskaps östra och västra gränser följer fartygslederna till Helsingfors största passagerarhamnar, varav farleden från Gustavsvärdssundet till Skatudden och Olympiastranden är en av Finlands mest kända infartsleder. De äldsta sjömärkesskikten finns på ön Gråhara, där det fanns ett seglingsmärke redan på 1500-talet. Gråhara fick en fyrbåk på 1700-talet, och 1883 byggdes en fyr på ön. Denna fyr byggdes senare ut på höjden. Det finns fortfarande en lotsstation som är i bruk på Gråhara. På Hundskär väster om Gråhara finns en båk och en linjetavla. På Skatakobben finns gamla lotsbyggnader som speglar Helsingfors skärgårds knappa och till formen anspråkslösa civila bosättning.

Öarna inom Helsingfors havslandskap har redan länge varit populära besöksmål, och på området har det rört sig gott om privata fiskare och fritidsbåtar. På 1800-talet öppnades folkparker enligt tysk modell i skärgården, där man ordnade dans- och idrottsevenemang. På Västra Rönnskär grundades ett villaområde i slutet av 1800-talet, och många av villorna står fortfarande kvar. Ön har varit ett allmänt friluftsområde sedan 1928.

Landskapsbild

Landskapsmässigt kan Helsingfors havslandskap delas in i två delar. Innanför cirkeln som utgörs av Sveaborgs sjöfästning och öarna som omger den finns små och medelstora öar vars landskap har bearbetats kraftigt. På öarna finns befästningar, segelsällskapsverksamhet, lämningar efter industriverksamhet samt rekreationstjänster. I landskapet bakom de lättillgängliga öarna reser sig Helsingfors stads siluett med sina kyrktorn, hamnområden och strandparker. Från fastlandet kan man urskilja Sveaborgs byggnader, i synnerhet kyrktornet som fungerar som fyr, samt Blekholmens, Klippans, Ugnsöholmens, Långörens och Stora Röntans byggnader och restaurangpaviljonger. Vyer mot det öppna havet öppnar sig sporadiskt till exempel från Brunnsparkens strand.

Utanför den fästningslika porten som utgörs av Sveaborg–Kungsholmen–Skanslandet öppnas en vid havsfjärd med små steniga kobbar. På kobbarna finns viktiga naturobjekt med tanke på fågelbeståndet, och en del av dessa har utnämnts till skyddsområden. Bland landmärkena ute i den yttre skärgården finns Gråharas fyr och Mjölö, som ligger utanför landskapsområdets gränser, där försvarsmakten har haft en sjöbevakningsstation. Havslandskapet delas även upp av sjö- och farledsmärken.

Helsingfors havslandskap är ett av Finlands mest kända landskap som beskådas till exempel av åtskilliga kryssningspassagerare som anländer till Helsingfors samt passagerare på Tallinn- och Stockholmsfärjorna. Dessutom rör sig många fritidsbåtar och resenärer som besöker enskilda öar i havslandskapet. Havslandskapets helhetsbild är livlig, och området har en fast funktionsmässig länk till Helsingfors stadskärna.

Bedömning

Helsingfors havslandskap är en kulturhistoriskt mångskiktad landskapssevärdhet som särskilt karakteriseras av sin långa fästningshistoria. Förutom befästningarna och de övriga strukturerna som hör ihop med den militära verksamheten baserar sig områdets landskapsmässiga värden även på kobbarna som bevarats i naturtillstånd, de långa och vida havsvyerna, Helsingfors siluett som ramar in landskapet i norr samt den inre skärgårdens öar med sin mångsidiga historia och sina värdefulla rekreationsmål. Området är ett landskapsmässigt enhetligt rekreations- och turismområde, och från dess farleder öppnas representativa vyer mot Helsingfors stadsområde. Det maritima Helsingfors är ett av Finlands 27 nationallandskap.

Unescos världsarv: Sveaborg

Objekt i fornlämningsregistret: 49 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Sveaborg; Huvudstadsregionenens befästningar från I världskriget (Gråhara; Östra Rönnskär; Stora Enskär)

LTA Naturtypsbeslut: Skanslandets klibbalskog; Västra Rönnskärs strandäng; Långörens strandäng

YSA Skyddsområden på privat mark: Låghara naturskyddsområde; Halvvägsholmens och Borgmästarhästens naturskyddsområde; Stora Röntans naturskyddsområde; Västra Rönnskärs lunds naturskyddsområde; Hundhällens naturskyddsområde

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Helsingfors havslandskap

Kommun: Helsingfors

Landskap: Nyland

☐ Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Kuva: Mari Jaakonaho

10. Vantaanjokilaakson viljelymaisema

Vantaanjokilaakson viljelymaisema edustaa eteläisen Uudenmaan pitkään jatkuneen kartano- ja viljelytoiminnan synnyttämää kulttuurimaisemaa. Vantaanjokilaakso on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Vantaanjokilaakso, 1995), jonka rajausta on supistettu Riipilän alueella ja Tammis-
tossa.

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Helsinki, Vantaa
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Eteläinen viljelyseutu
Pinta-ala	3 347 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 1 ha maatalousalueita: 1 966 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 897 ha rakennettuja alueita: 402 ha vesialueita: 81 ha

Luonnonpiirteet

Vantaanjokilaakson viljelymaisema kuuluu Eteläisen viljelyseudun maisemaseutuun, jota luonnehtivat laajat savitasangot, pienet joet sekä huuhtoutuneet kallio- ja moreeniselänteet. Vantaanjokea myötäilevä maatalousmaisema muodostuu jokilaakson savikoille raivatuista viljelysaukeista, joita ympäröi pääkaupunkiseudun asutus. Jokilaakso on kallioperältään pääosin graniittia ja kvartsi-maasälpägneisiä. Viinikkalan kohdalla joki noudattelee suuren lounais-koillisuuntaisen siirroksen linjaa, jonka länsipuolella on yhtenäinen rapakivigraniittialue. Savipohjaista jokilaaksoa ympäröivät moreenipäälysteiset mäkit, joilla on muutamia avokallioalueita. Vantaanjoen kapea uoma on kaivautunut paikoin syvälle savimaahan.

Vantaanjoki muodostaa oman vesistöalueensa, jonka pääuoma kulkee Riihimäeltä Helsingin Vanhankaupunginlahdelle. Joki virtaa pääosin lehto- ja viljelymaisemien läpi, mutta paikoin jokivarren maisemakuva on hyvin urbaani. Jokivesi on tyypillisesti savisameaa ja runsasravinteista. Vesistöalueen taaja asutus ja elinkeinotoiminta vaikuttavat voimakkaasti joen kuormitukseen ja käyttöön. Vantaanjoen vesistöalueella on vain vähän tulvia tasaavia järviä, joten joki on varsin tulvaherkkä. Jokiuoman kainalossa Silvolassa sijaitsee lähes 50 hehtaarin laajuinen tekojärvi, joka toimii Päijännetunnelin varavesialtaana ja paineentasajana.

Vantaanjokilaakson puusto vaihtelee kallioselänteiden havu- ja sekametsistä jokea reunustavaan lehtipuu- ja pensasvyöhykkeeseen. Osa jokivarren rantaviidoista on linnustollisesti rikkaita. Alueen kasvillisuus on voimakkaasti kulttuurivaikutteista, mutta Vantaanjoen varrella on myös joitakin luonnonsuojelualueita. Laajimmat yhtenäiset rauhoitetut alueet sijaitsevat Pitkälänkosken ja Niskalan ympäristössä, jossa on muun muassa kauniita koskijaksoja ja vanhaa metsää. Vantaanjoki on vanha meritaimenen kutujoki, jota on pyritty palauttamaan kunnostustöillä taimenen poikastuotannolle ja vaellukselle suotuisaksi.

Kulttuuripiirteet

Vantaanjokilaaksossa on ollut asutusta jo kivikaudella. Vanhimmat alueelta tunnetut muinaisjäännökset ajoittuivat yli 8 000 vuoden taakse Suomusjärven kulttuuriin. Tuolloin alkanut asutus jatkui alueella lähes tauotta varhaismetallikaudelle ajanlaskun alkuun saakka, vaikka itse asuinpaikat olivat maankohoamisen takia lyhytaikaisia. Tunnetut esihistorialliset asuinpaikat sijaitsevat savikon reunoilla entisillä moreeni- ja hiekkarannoilla.

Vantaanjoki on tärkeä historiallinen liikenneväylä, jonka ympärille on muotoutunut kyläasutusta jo varhaiskeskiajalla. Jokilaaksossa ovat kohdanneet keskiajalla vakiintunut ruotsalaisperäinen uudisasutus sekä pohjoisesta levittäytynyt suomenkielinen asutus. Alueen asutusmaiseman historiallista ydinaluetta ovat Seutulän ja Riipilän seudut. Vanhoja kyläkeskuksia ovat olleet myös Keimola, Viinikkala, Voutila, Martinkylä ja Myllymäki.

Maisema-alueen perinteinen kyläasutus sijaitsee maisemaseudulle tunnusomaisilla metsäisillä selänteillä ja niiden reunoilla. Kaupunkiasutus on tiivistynyt kiinni peltoalueisiin, ja vanha kylärakenne näkyy vain paikoin maisemassa, tielinjoissa ja kaupunginosien nimistössä. Uusia kaupunginosia on rakennettu myös suoraan vanhojen viljelymaiden päälle. Kaupunkirakenteen tiivistymisestä ja maatalousyrittäjien määrän vähenemisestä huolimatta Vantaanjokilaakso on pysynyt aktiivisessa maatalouskäytössä. Viljelymaisemaa jäsentävät laajat yhtenäiset peltoalat sekä peltoihin rajoittuvat maatilat rakennuksineen ja pihapiireineen. Pitkään viljeltyjen peltoaukeiden ohella jokilaaksossa on jonkin verran vanhaa rakennuskantaa ja kulttuurikasvillisuutta sekä kaksi arvokasta perinnebiotooppikohdetta.

Jokilaakson merkittävin rakennuskantaa edustaa 1600-luvulla perustettu Backaksen kartano, joka on toiminut 1900-luvulla Osuuskunta HOK-Elannon tuotantotilana. Yhdessä joen alajuoksulla sijaitsevan Tuomarin kylän kartanon kanssa Backas muodostaa arvokkaan esimerkin aluetta leimaneesta kartanokulttuurista. Muita arvokkaita kartanokohteita ovat maisema-alueella Königstedt Riipilässä, Katrineberg Seutulassa sekä Helsingin puolella sijaitseva Haltialan tila, jonka päärakennus on tuhoutunut tulipalossa 1950-luvulla. Kartanoympäristöissä on runsaasti vanhoja rakennuksia, puutarhakasvillisuutta sekä laidun- ja viljelyalueita.

Maatalouden ohella Vantaanjokilaakso on tarjonnut hyvät edellytykset varhaiselle teollisuudelle. Alueen ensimmäiset myllyt rakennettiin ilmeisesti jo keskiajalla, ja 1700-luvun lopulla joen varrella oli koeluontoinen hopeasulatto. Vantaankosken länsirannalle perustettiin 1830-luvulla ruukki, joka oli toiminnassa noin 30 vuotta. Vanhan ruukin tuntumaan perustettiin vuonna 1882 Wahlbergin viilatehdas ja mylly, joiden toiminta jatkui aina 1960-luvulle saakka. Vanhasta tehdasympäristöstä muistuttavat nykyisin viilatehtaan ja myllyjen rakennukset sekä kookas harmaakivipato.

Vantaanjokilaaksoa ympäröivät maisemat muuttuvat nopeasti. Maisema-alueen tuntumaan on noussut viime vuosikymmenien aikana useita asuinalueita. Lisäksi Vantaanjokilaakson viljelymaisemia sivuavat tai halkovat monet suuret liikenneväylät, kuten Kehä III, Hämeenlinnanväylä ja Tuusulanväylä. Koillisnurkastaan maisema-alue rajautuu Helsinki–Vantaan lentoasema-alueeseen. Tiivistyvän kaupunkirakenteen keskellä Vantaanjokilaakso on huomattava virkistysalue, jossa risteilee runsaasti ulkoilureittejä.

Maisemakuva

Vantaanjokilaakson viljelymaisema on huomattava yhtenäinen viljelyalue pääkaupunkiseudun kaupunkiasutuksen keskellä. Taajama-asutuksen leviäminen ja tiivistyminen näkyvät selvästi alueen maisemakuvassa, jota kehystävät asutuksen ohella leveät päätietyt sekä teollisuus-, toimitalo- ja kaupparakennukset. Urbanista ilmeestä ja ympäristön intensiivisestä maankäytöstä huolimatta alueella on runsaasti rauhallisia maatalousmaisemia sekä luonnonarvoiltaan huomattavia suojelualueita. Maisema-alueen laajoilla virkistysalueilla yhdistyvät urbaanit puitteet, maatalouselinkeinojen synnyttämät ympäristöt sekä koskiosuuksien, vanhojen metsien ja puistomaisina hoidettujen alueiden leimaamat luontokohteet.

Vantaanjokilaakson kulttuurihistoria näkyy maisemassa satunnaisina perinteisen rakenteensa säilyttäneinä kyläkokonaisuuksina, vanhoina tielinjoina, hyvin säilyneinä kartanoympäristöinä sekä historiallisina teollisuuslaitoksina. Alueella on myös laajoja viljelytasankoja, joiden taustamaiseman muodostavat pääsääntöisesti matalahkot asuinalueet. Avarimmat näkymät aukeavat Seutulan ja Haltialan peltoalangoilla. Haltialassa on laajoja laidunmaita, joiden yli aukeaa pitkiä Helsingin siluetin reunustamia näkymiä.

Arviointi

Vantaanjokilaakso edustaa eteläisen Suomen pitkän kartano- ja viljelyhistorian synnyttämiä maatalousmaisemia. Alueen perinteinen viljelymaisema on säilynyt pääkaupunkiseudun kasvun paineessa hyvin. Se muodostaa arvokkaan maaseutumaisen elinkeinomaisemakokonaisuuden keskelle urbaania ympäristöä. Maisema-alueella on useita merkittäviä kulttuuriympäristökohteita, luonnonsuojelu- ja virkistysalueita sekä maatalouskäytössä säilyneitä yhtenäisiä peltoaloja.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 74 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Tuomarinkylän kartano; Backas–Elannon suurtie; Suuri Rantatie

Arvokkaat perinnebiotoopit: Pitkäkosken keto; Kellarinmäen keto; Tapolan niityt; Voutilan kallioketo

LTA Luontotyyppipäätökset: Seutulan jalopuumetsikkö; Tammiston pohjoinen jalopuumetsä; Tammiston eteläinen jalopuumetsä; Viinikanmetsän jalopuumetsikkö

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Tammiston lehtomäki (luonnonsuojelualue); Pitkäkosken rinnelehdot (luonnonsuojelualue); Niskalan arboretum (luonnonsuojelualue); Haltialan aarnialue (luonnonsuojelualue); Ruutinkosken lehdon luonnonsuojelualue; Katinmäen luonnonsuojelualue; Pitkäkosken länsiosan luonnonsuojelualue; Ruutinkosken koillinen luonnonsuojelualue; Ruutinkosken pohjoinen luonnonsuojelualue; Vantaanjoentörmä

LHO Lehtojensuojeluohjelma: Ruutinkosken lehto

Tiedot haettu 26.5.2015

Vantaanjokilaakson viljelymaisema

Kunta: Helsinki, Vantaa

Maakunta: Uusimaa

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Mari Jaakonaho

10. Vanda ådals odlingslandskap

Vanda ådal representerar ett kulturlandskap som uppkommit som följd av den långvariga herrgårds- och odlingsverksamheten i Nyland. Vanda ådal är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Vanda ådal, 1995), vars avgränsning har förminskats kring Ripuby och i Rosendal.

Landskap	Nyland
Kommun	Helsingfors, Vanda
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Södra odlingsregionen
Area	3 347 ha, varav öppna våtmarker: 1 ha jordbruksområden: 1 966 ha skog samt öppna moar och klippor: 897 ha bebyggda områden: 402 ha vattenområden: 81 ha

Naturens särdrag

Vanda ådals odlingslandskap hör till Södra odlingsregionens landskapsregion, som karakteriseras av vidsträckta lerslätter, små åar och barsköljda klipp- och moränryggar. Jordbrukslandskapet som följer Vanda å består av odlingsmarker som röjts upp på ådalens lermarker och omges av huvudstadsregionens bosättning. Ådalens berggrund består i huvudsak av granit och kvarts-fältspatgnejs. Vid Vinikby följer ån en stor syd-väst-nordöstlig förkastningslinje, och väster om denna förkastning finns ett enhetligt rapakivgranitområde. Den lerbottnade ådalen omges av moränbeksädda kullar, där det ställvis förekommer kala berg. Vanda ås smala fåra har ställvis grävt sig djupt ner i lermarken.

Vanda å utgör ett eget tillrinningsområde, vars huvudfåra går från Riihimäki till Gammelstadsfjärden i Helsingfors. Ån strömmar mest genom lund- och odlingslandskap, men ställvis är åstrandens landskapsbild mycket urban. Åns vatten är huvudsakligen grumligt av lera och eutroft. Tillrinningsområdets täta bosättning och näringsverksamhet påverkar starkt åns belastning och bruk. I Vanda ås tillrinningsområde finns endast få sjöar som jämnar ut översvämningar, så ån är ganska känslig för översvämningar. I Sillböle ligger en nästan 50 hektar stor konstgjord sjö som fungerar som reservvattenbassäng och tryckutjämnare för Päijännetunneln.

Vanda ådals trädbestånd varierar från klippryggarnas barr- och blandskogar till lövträds- och buskzonen som kantar ån. En del av åns skogstränder har ett rikt fågelbestånd. Områdets växtlighet är starkt kulturpåverkad, men längs Vanda å finns även några naturskyddsområden. De största enhetliga fridlysta områdena ligger i närheten av Långforsen och Nackböle, där det bland annat finns vackra forsavsnitt och gammal skog. Vanda å är en gammal lekplats för havsöring som man strävat efter att återställa genom reparationsarbeten som gör ån lämplig för havsöringens yngelproduktion och vandring.

Kulturella särdrag

Det fanns bosättning i Vanda ådal redan på stenåldern. De äldsta fornlämningarna som hittats på området är över 8000 år gamla och tillhör Suomusjärvikulturen. Bosättningen som då inleddes på området fortsatte nästan utan avbrott ända fram till tideräkningens början på den tidiga metallåldern, även om själva boplatserna var kortvariga på grund av landhöjningen. De förhistoriska boplatserna som hittats ligger på lermarkernas kanter på gamla morän- och sandstränder.

Vanda å är en viktig historisk trafikled, där bybosättning uppkom redan på den äldre medeltiden. I ådalen möttes det på medeltiden etablerade svenska nybyggarsamhället och den finskspråkiga bosättningen som spred sig från norr. Områdets bosättningslandskaps historiska kärnområden är Sjöskogs och Ripubys omgivning. Även Käinby, Vinikby, Brutuby, Mårtensby och Kvarnbacka var gamla bycentrum.

Landskapsområdets traditionella bybosättning ligger på skogsbeksädda ryggar och deras kanter, vilket är typiskt för landskapsregionen. Stadsbosättningen har vuxit tätt intill åkermarkerna, och den gamla bystrukturen är endast synlig ställvis i landskapet, främst i väglinjerna och stadsdelarnas namn. Nya stadsdelar har även byggts direkt på gamla odlingsmarker. Trots att stadsstrukturen har blivit tätare och antalet lantbruksföretagare har minskat är Vanda ådal fortfarande i aktivt odlingsbruk. Odlingslandskapet struktureras av enhetliga åkermarker samt lantgårdarna med sina byggnader och gårdsplaner som gränsar till åkrarna. Förutom de öppna åkrarna med sin långa odlingshistoria finns det även en del gammalt byggnadsbestånd och kulturväxtlighet i ådalen, liksom även två värdefulla vårdbiotopobjekt.

Ådalens viktigaste byggnadsbestånd representeras av Backas gård som grundades på 1600-talet och som fungerade som andelslaget HOK-Elantos produktionsgård på 1900-talet. Tillsammans med Domarby gård som ligger vid åns nedre lopp utgör Backas ett värdefullt exempel på herrgårdskulturen som präglade området. Övriga värdefulla herrgårdar på landskapsområdet är Königsted i Ripuby, Katrineberg i Sjöskog samt Tomtbacka gård som ligger i Helsingfors och vars huvudbyggnad förstördes i en brand på 1950-talet. I herrgårdsmiljöerna finns gott om gamla byggnader, trädgårdsväxtlighet samt betes- och odlingsmarker.

Förutom jordbruket har Vanda ådal även erbjudit goda förutsättningar för den tidiga industrin. Områdets första kvarnar byggdes förmodligen redan på medeltiden, och vid slutet av 1700-talet prövade man att driva ett silversmälteri vid åstrandens. På 1830-talet grundades ett bruk på Vandaforsens västra strand som fungerade i ca 30 år. I närheten av det gamla bruket grundades år 1882 Wahlbergs filfabrik och kvarn, vars verksamhet fortsatte ända fram till 1960-talet. Nuförtiden påminner filfabrikens byggnader och kvarnarna, samt den stora gråstensdammen om den gamla fabriksmiljön.

Landskapen som omger Vanda ådal förändras snabbt. Under de senaste årtiondena har flera bostadsområden byggts i närheten av landskapsområdet. Dessutom kantas eller korsas Vanda ådals odlingslandskap av flera stora trafikleder, till exempel Ring III, Tavastehusleden och Tusbyleden. I nordost gränsar landskapsområdet till Helsingfors-Vanda flygplatsområde. Mitt i den allt tätare stadsstrukturen är Vanda ådal ett viktigt rekreationsområde med flera korsande friluftsleder.

Landskapsbild

Vanda ådals odlingslandskap är ett betydligt enhetligt odlingslandskap i mitten av huvudstadsregionens stadsbosättning. Man kan tydligt se i landskapsbilden hur tätortsbosättningen blivit tätare och mer utbredd, och landskapsbilden kantas förutom av bosättningen även av breda huvudvägar samt industri-, verksamhets- och affärsbyggnader. Trots det urbana utseendet och det intensiva jordbruket finns det gott om lugna jordbrukslandskap och skyddsområden med betydande naturvärde. På landskapsområdets vidsträckta rekreationsområden förenas urbana förhållanden, miljöer som uppkommit i och med jordbruksnäringarna samt naturobjekt som karakteriseras av forsavsnitt, gamla skogar och parklika områden.

Vanda ådals kulturhistoria är synlig i landskapet som sporadiska byhelheter som bevarat sin traditionella struktur, gamla väglinjer, välbevarade herrgårdsmiljöer och historiska industrianläggningar. På området finns även vidsträckta odlingsslätter vars bakgrund i regel utgörs av ganska lågt byggda bostadsområden. De mest vidsträckta vyerna öppnar sig på Sjöskogs och Tomtbacka åkerslätter. I Tomtbacka finns stora betesmarker över vilka vida vyer som ramas in av Helsingfors siluett öppnar sig.

Bedömning

Vanda ådal representerar jordbrukslandskap som uppkommit som följd av södra Finlands långa herrgårds- och odlingshistoria. Områdets traditionella odlingslandskap har bevarats väl under trycket från den växande huvudstadsregionen. Det utgör en värdefull landsbygdsliknande näringslandskapshelhet mitt i en urban miljö. På landskapsområdet finns flera betydelsefulla kulturmiljöobjekt, naturskydds- och rekreationsområden samt enhetliga åkermarker som fortfarande används för jordbruk.

Objekt i fornlämningsregistret: 74 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Domarby herrgård; Backas – Elantos storgods; Stora Strandvägen

Värdefulla vårdbiotoper: Långforsens äng; Källarbackens äng; Tapolas ängar; Voutilas hållmarksäng

LTA Naturtypsbeslut: Sjöskogs ädellövskog; Rosendals norra ädellövskog; Rosendals södra ädellövskog; Viini-kanmetsäs ädellövskog

YSA Skyddsområden på privat mark: Rosendals lundbacke (naturskyddsområde); Långforsens sluttningslund (naturskyddsområde); Nackböles arboretum (naturskyddsområde); Haltialas urskogsområde (naturskyddsområde); Grotens fors lunds naturskyddsområde; Katinmäkis naturskyddsområde; Långforsens västra dels naturskyddsområde; Grotens fors nordöstra naturskyddsområde; Grotens fors norra naturskyddsområde; Vanda åbrink

LHO Programmet för skydd av lundar: Grotens fors lund

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Vanda ådals odlingslandskap

Kommun: Helsingfors, Vanda

Landskap: Nyland

 Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Kuva: Mari Jaakonaho

11. Porvoonjokilaakson viljelymaisema

Porvoonjokilaakso on historiallisesti ja maisemallisesti rikas kokonaisuus, jossa näkyvät uusmaalaisen viljelymaiseman olennaiset piirteet sekä monet ajalliset kerrostumat. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Porvoonjokilaakso, 1995), johon lisätään inventoinnin perusteella Pikkujoen laakson eteläosat.

Maakunta	Uusimaa, Päijät-Häme
Kunta	Askola, Orimattila, Porvoo, Pukkila
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Eteläinen viljelyseutu
Pinta-ala	14 645 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 115 ha maatalousalueita: 8 253 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 4 287 ha rakennettuja alueita: 1 232 ha vesialueita: 758 ha

Luonnonpiirteet

Porvoonjoki virtaa kumpuilevassa ja intensiivisesti viljellyssä savilaaksossa, joka vaihtuu paikoitellen karuiksi moreeni- ja kalliomaastoiksi. Maisema-alueen kallioperä kuuluu svekokarjalaisen vuorijonon syvälle kuluneeseen juuriosaan. Sille ovat tyypillisiä suuret, lähinnä graniiteista muodostuneet syväkivimassat sekä kivilajien runsaus. Graniitin ohella alueen yleisimpiä kivilajeja ovat granodioriitti ja gabro. Kallioalueet erottuvat maisemassa korkeina jyrkänteinä sekä laajoina metsäselänteinä, joita erottavia murreksia Porvoonjoki ja sen merkittävin sivu-uoma, Pikkujoki, seuraavat.

Alue on ollut jääkautta seuranneen Anculysjärven lahti ja sieltä löytyy lukuisia jääkauden merkkejä. Porvoonjokea myötäilee harjujakso, jonka liepeillä maaperässä on hiekkaa ja hienompaa hietaa. Laaksoa reunustavien rinteiden lakialueilla on kalliopaljastumia. Alueella on useita hiidenkirnuja, joista kuuluisimmat sijaitsevat yli 20 kirkun esiintymässä Askolassa. Maaperältään jokilaakso on ensisijaisesti savikkoa, mutta reunaselänteillä ja mäkien rinteillä maaperä on moreenia. Eloperäisiä maa-aineksia esiintyy alueella hyvin vähän.

Porvoonjoki harvoin sivu-uomineen muodostaa alueen vesistöjärjestelmän rungon. Joki saa alkunsa Ensimmäisen Salpausselän etelärinteiden lähteistä ja virtaa maltillisesti säännöstellynä Suomenlahteen. Sameavetisen joen virtaama on varsin hidas ja virtaamavaihtelut pieniä. Porvoonjoessa on neljä suurta koskijaksoa, jotka sijaitsevat Orimattilassa, Pukkilassa, Askolassa ja Porvoossa. Lähes kaikki joen kosket on padottu. Maisema-alueen pohjoisosissa on kaksi huomattavaa järveä, laajojen rantapeltojen ympäröimät Mallusjärvi ja Kanteleenjärvi. Luhtarantainen Kanteleenjärvi on linnustollisesti merkittävä.

Porvoonjokilaakson metsät ovat tyypillisesti tuoreita kuusivaltaisia sekametsiä, jotka vuorottelevat maisemassa pienten lehtimetsien sekä kallioalueiden mäntymetsien kanssa. Alueen pitkän viljelyhistorian ja intensiivisen maankäytön takia lehtoja ja reheviä kasvillisuusalueita on jäänyt vain jyrkkärinteisten koskien rannoille ja muille raivauskelvottomille paikoille. Joen ja rannan välinen niittyöyräs on usein hyvin kapea, ja ruovikkoista rantaa on vain paikoin alavammilla alueilla. Jokiranta on paikoin pusikoitunut. Porvoon linnamäki on geomorfologisesti ja kulttuurihistoriallisesti huomattava sorakumpare, jolla on arvokkaita niitty- ja ketoalueita.

Kulttuuripiirteet

Porvoonjoki on ikivanha kulkureitti Hämeen ja rannikon välillä. Porvoon ja Pukkilan väliltä tunnetaan 170 kivikautista asuinpaikkaa, jotka ovat sijainneet muutaman kymmenen kilometrin nauhana silloisen merenrannan, kulkureittien, kalavesien ja riistametsien äärellä. Erityisen runsaasti muinaisjäännöksiä on Askolan kunnassa, jonka mukaan asutuskeskittymä on nimetty Askolan kulttuuriksi. Maisema-alueelta tunnetaan myös pronssikautisia hautoja ja muita muinaisjäännöksiä. Porvoonjoen suulla, Porvoon linnavuorella on sijainnut 1100- ja 1200-lukujen vaihteessa tanskalainen linnoitusvarustus vartioimassa strategisesti arvokasta jokireittiä.

Jokilaakson kylien kehittymistä ovat ohjanneet maatalous ja teollisuus. Alueen asutus on ryhmittynyt perinteisesti tiheiksi ryhmäkyliksi, joista suurin osa on hajonnut iso- ja uusjakojen myötä. Ryhmäkylärakenne hahmottuu kuitenkin edelleen esimerkiksi Porvoon keskustan pohjoispuolella Saksalassa, jossa on säilynyt paljon vanhaa rakennuskantaa. Kylien ohella jokilaakson asutusmaisemalle ovat tyypillisiä yksittäiset, suurrehkot maatilat moreenikumpareiden rinteillä tai metsän laidassa. Jokilaaksossa on runsaasti vanhaa rakennuskantaa, joka periytyy enimmäkseen 1800-luvulta. Oman kerrostumansa asutusmaisemaan tuovat sodanjälkeiset asutustilat, joita on esimerkiksi Suomenkylän tuntumassa Karjalaiskylässä.

Jokilaakson eteläosissa on runsaasti kartanokulttuurin jälkiä. Porvoon pohjoispuolella sijaitseva Kiialan kartano on edelleen suuri ja aktiivisesti maatalouteen suuntautunut tila, joka on ollut rälssitilana ja asumakartanona jo 1300-luvulla. Kiiala ja sen pohjoispuolella Porvoonjoen ja Pikkujoen haarassa sijaitseva Stömsbergin kartano ovat valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä yhdessä niiden itäpuolisen Suomenkylän kanssa. Myös Orimattilassa sijaitseva Mallusniemen kartano on rakennusperinnöltään arvokas kartanokokonaisuus. 1600-luvulla säteriksi perustetun kartanon päärakennuksen vanhimmat osat on rakennettu 1700-luvulla. Jokilaakson kartanokeskuksia ympäröivät laajat peltoalat, joita halkovat edustavat puukujanteet.

Alueen teollinen historia on parhaiten edustettuna Askolan kyläkeskuksessa, Vakkolan kylässä, jossa sijaitsee edelleen toimiva saha. Vakkola on yhtenäinen ja tiivis kylä, jota on asuttu 1300-luvulta saakka. Kylää

halkovassa koskessa on ollut myllytoimintaa jo keskiajalla, ja kylän saha on perustettu vuonna 1904. Sahan yhteydessä on sähkölaitos. Askolan monipuolista maatalous- ja teollisuusmaisemaa täydentää kylän liikekeskus, jossa on suomalaista kirkonkylärakentamista hyvin kuvastavia 1900-luvun liikerakennuksia sekä korkea viljasiilo. Myös Orimattilan kirkonkylän eteläpuolella sijaitseva Tönnönkoski kuvastaa hyvin Porvoonjokilaakson myllyperinnettä. Tönnönkosken myllymiljööseen kuuluu Suomen vanhin, vuonna 1911 rakennettu betonikaarisilta. Vanhoja myllyjen sekä teollisuus- ja voimalaitosten rakenteita löytyy muualtakin jokivarresta. Alueella on myös runsaasti vanhaa liikenneinfrastruktuuria, kuten kivihoivasiltoja.

Maatalous on edelleen aktiivista kautta jokilaakson. Maaseutumaisema on kuitenkin paikoin umpeutunutta, ja taajama-alueiden liepeillä uudisrakennuksia on pystytetty vanhoille viljelyalueille. Alueen maatalous on perustunut pitkään yksinomaan peltoviljelyyn, joten laidunnuksen synnyttämät perinnebiotoopit puuttuvat maisemasta lähes täysin muutamia rantatöyräiden niittyjä lukuun ottamatta. Maisema-alueella näkyy myös taajamoitumisen ja maaseutuelinkeinojen muutosten merkkejä. Esimerkiksi maisemallinen yhteys Porvoon linnamäeltä pohjoiseen on lähes katkennut uudisrakentamisen sekä liikenneväylien myötä.

Maisemakuva

Porvoonjokilaakso on maisemallisesti monipuolinen kokonaisuus. Joen pohjoisjuoksulla maisemaa leimaavat Mallusjärven ja Kanteleenjärven ympäristöjen laajat, loivapiirteiset rantaviljelykset. Pukkilan seudulla ja sen eteläpuolella maisema on hyvin vaihtelevaa ja laaksoa reunustavilta rinteiltä avautuu edustavia näkymiä jokilaaksoon. Pukkilan ja Askolan välillä Porvoonjoki virtaa paikoin jyrkkäpiirteisen metsämaan sisällä, kunnes jatkaa matkaansa Askolan kirkonkylän eteläpuolella keskellä avaraa, kumpuilevaa viljelylaaksoa. Joen alajuoksulla länsirantaa luonnehtivat laajat viljelyalueet, joille itärannan voimakkaat harjanteet, jyrkkärinteiset kumpareet sekä kalliomäet luovat vahvan kontrastin.

Alueen kulttuurihistoria ulottuu kivikaudelle saakka. Porvoonjokilaaksossa on lukuisia merkittäviä muinaisjäännöksiä, joista maisemallisesti vaikuttavin on Porvoon linnamäki. Jyrkkärinteisen ja selväpiirteisen harjukukkulan rinteiltä aukeaa ikonisia näkymiä Porvoon keskiaikaiseen keskustaan. Kirkolle ja puukaupunkiin avautuva maisema on tullut kuuluisaksi muun muassa Albert Edelfeltin teoksesta *Porvoo Linnanmäeltä nähtynä* (1892).

Jokilaakson asutusrakenteessa vuorottelevat perinteiset ryhmä- ja nauhakylät, merkittävät kartanoympäristöt, pienet kirkonkylät taajamamaisine asutuksineen sekä koskien tuntumaan syntyneet vanhat teollisuus- ja mylly-ympäristöt. Perinteisen rakennuskannan suhteellinen osuus vähenee maisema-alueella pohjoista kohti mentäessä, mutta yksittäisiä edustavia miljöitä löytyy kaikkialta jokilaaksosta. Maisema-alueen tiestö sopeutuu hyvin maisemaan vanhoine siltoineen ja maisemarakennetta noudattavine linjoinen. Paikoitellen tienpinnan korotus on rikkonut perinteistä maisemakuvaa.

Arviointi

Porvoonjokilaakso on elinvoimainen ja monipuolinen eteläsuomalainen jokilaakso, joka on kulttuuri- ja asutushistorialtaan merkittävä. Alueen kulttuurihistoriallisia erityispiirteitä ovat pitkä asutus- ja viljelyhistoria sekä useat arvokkaat kylä- ja kartanoympäristöt. Porvoonjokilaaksossa on myös huomattavia muinaisjäännöskeskittymiä. Alueen luonnonarvoja edustavat muutamat rehevät lehtoalueet, vivahteikas topografia, runsaat jääkauden synnyttämät piirteet sekä Kanteleenjärven ympäristön arvokkaat lintukohteet. Porvoonjokilaakso ja vanha Porvoo muodostavat yhden Suomen 27 kansallismaisemasta.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 160 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Vakkolan kylä; Porvoonjokilaakson kartano- ja kylämaisema; Vanha Porvoo ja Porvoon linnanmäki; Tönnönkosken silta ja myllypaikka

Arvokkaat perinnebiotoopit: Kanteleenjärven rantalaidun; Kuivalanmäen haka; Onkimaan rantaniitty; Linnan katajaniitty; Linnanmäki; Kallolan niitty; Mallusniemen rantaniitty; Ristolanmäen hevoslaidun; Tupalan laidun; Ruhan laitumet

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Pappilan harjun luonnonsuojelualue; Kanteleenjärven luonnonsuojelualue; Vuohiniitynkallion luonnonsuojelualue; Vuohiniitynkallion luonnonsuojelualue; Teerilä

HSO Harjajensuojeluohjelma: Linnanmäki

LVO Lintuvesiensuojeluohjelma: Kanteleenjärvi

KAO Arvokkaat kallioalueet: Kirnukalliot; Kirveskallio; Kallolankallio–Uljaankallio; JerusaleMBERGET; Kapeenlahden kalliot

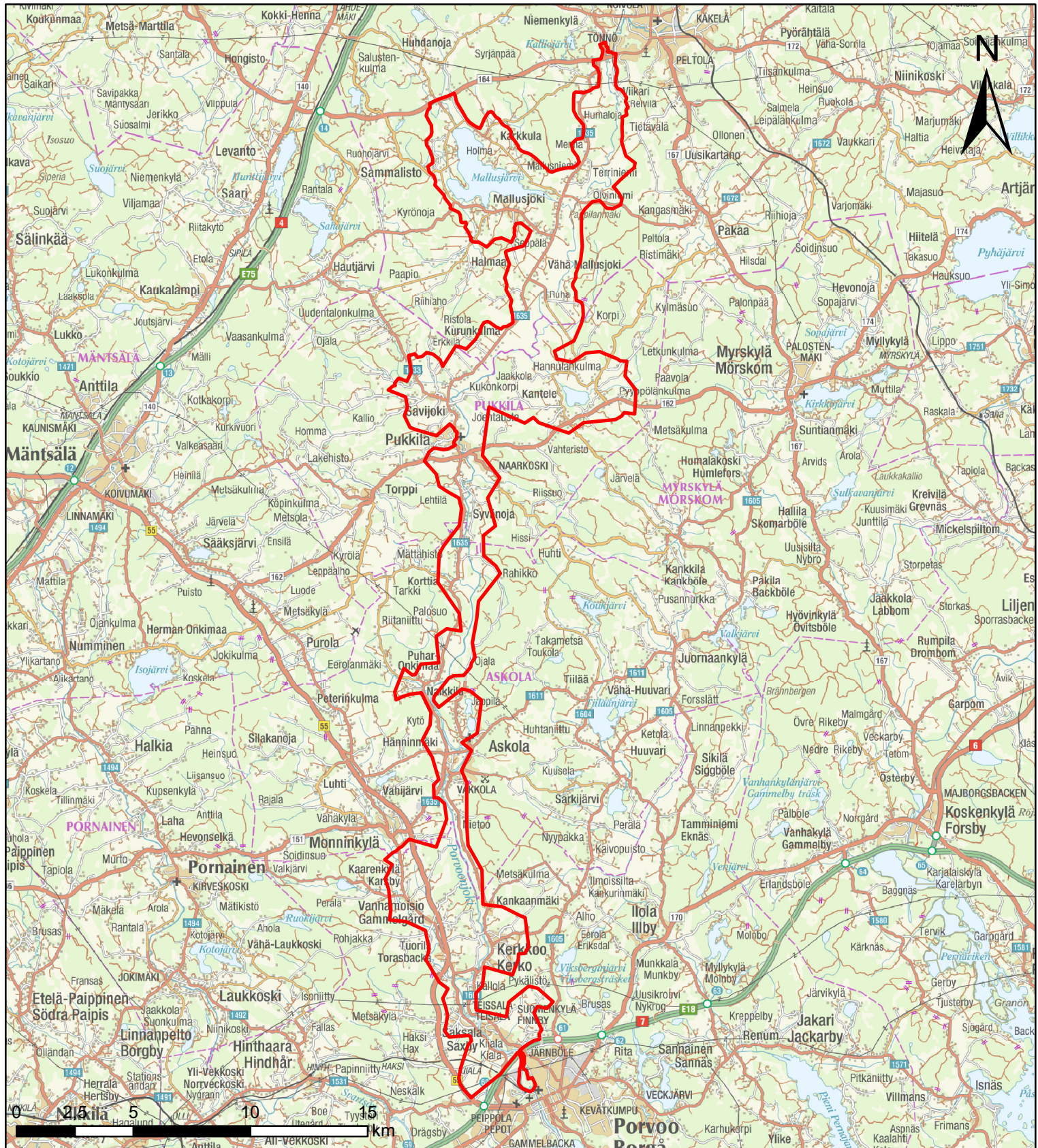
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Mallusjoen vanha metsä; Kanteleenjärven lintuvesi; Porvoonjoen suisto–Stensböle

Tiedot haettu 26.5.2015

Porvoonjokilaakson viljelymaisema

Kunta: Askola, Orimattila, Porvoo, Pukkila

Maakunta: Uusimaa, Päijät-Häme

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Mari Jaakonaho

11. Borgå ådals odlingslandskap

Borgå ådal är en historiskt och landskapsmässigt rik helhet som speglar det nyländska odlingslandskapets väsentligaste drag och skikt från många olika tidsperioder. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Borgå ådal, 1995). På basis av inventeringen inkluderas södra delarna av Lillåns dal i området.

Landskap	Nyland, Päijänne-Tavastland
Kommun	Askola, Borgå, Orimattila, Pukkila
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Södra odlingsregionen
Area	14 645 ha, varav öppna våtmarker: 115 ha jordbruksmarker: 8 253 ha skog och halvnaturliga marker: 4 287 ha anlagda ytor: 1 232 ha vatten: 758 ha

Naturens särdrag

Borgå å strömmar genom en kuperad och intensivt odlad lerdal som ställvis övergår i karg morän- och klipp-terräng. Landskapsområdets berggrund är en del av den svekokarelska bergskedjans djupt nötta fot. Typiskt för denna typ av berggrund är stora djupstensmassor som mest består av graniter, samt ett stort antal bergarter. Förutom granit är områdets vanligaste bergarter granodiorit och gabbro. Klippområdena urskiljs i landskapet som höga branter och vidsträckta skogsryggar, som åtskiljs av sprickningarna som Borgå å och dess viktigaste biflöde Lillån följer.

Området var en vik i Anculyssjön efter istiden, och där finns gott om tecken från istiden. Borgå å kantas av ett åsavsnitt. Kring åsen består jordmånen av sand och finmo. På klippornas krön runt dalen finns klippblottningar. På området finns flera jättegrytor, varav de mest kända ligger i Askola, där det finns över 20 jättegrytor. Ådalens jordmån består i första hand av lermarker, men på de kantande ryggarna och kullarnas sluttningar finns morän. Det förekommer mycket lite organiskt jordmaterial på området.

Borgå å med sina få biflöden utgör stammen i områdets vattendragssystem. Ån börjar vid källorna vid Första Salpausselkäs södra sluttning och strömmar måttligt reglerad ut i Finska viken. Den grumliga åns avrinning är ganska långsam med lite variation. Borgå å har fyra stora forsavsnitt som ligger i Orimattila, Buckila, Askola och Borgå. Nästan alla forsar i ån är fördämda. I landskapsområdets norra delar finns två stora sjöar, Mallusjärvi och Kanteleenjärvi som omges av vidsträckta strandåkrar. På Kanteleenjärvis stränder finns madkärr, och området har ett betydande fågelbestånd.

Borgå ådals skogar är huvudsakligen friska grandominerade blandskogar, som alternerar i landskapet med små lövskogar och tallskogar på klippområden. På grund av områdets långa odlingshistoria och intensiva jordbruk finns lundar och frodiga växtområden endast kvar på forsarnas branta strandsluttningar och på övriga områden som inte har gått att röja. Åbrinken med ängsvegetation mellan ån och stranden är ofta mycket smal, och vassbevuxen strand förekommer endast ställvis på de låglänta områdena. Ställvis har åstranden tagits över av busksnår. Borgbacken i Borgå är en geomorfologiskt och kulturhistoriskt sett betydlig gruskulle med värdefulla ängar och torrängar.

Kulturella särdrag

Borgå å är en urgammal rutt mellan Tavastland och kusten. Mellan Borgå och Buckila har man hittat 170 boplatser från stenåldern som legat längs ett band på några tiotals kilometer, invid dåvarande havsstranden, färdvägar, fiskevatten och viltskogar. Det finns särskilt många fornlämningar i Askola kommun, och därför har bosättningscentrumet getts namnet Askolakulturen. På landskapsområdet har man även funnit gravar från bronsåldern och andra fornlämningar. Vid Borgå ås mynning på borgbacken i Borgå låg vid 1100–1200-talsskiftet en dansk fästning som övervakade den strategiskt värdefulla åruten.

Utvecklingen i ådalens byar har styrts av jordbruket och industrin. Områdets bosättning har traditionellt grupperats som täta gruppbyar, varav de flesta har splittrats i och med storskiftet och nyskiftet. Den gamla bystrukturen kan ändå fortfarande urskiljas till exempel i Saxby norr om Borgå centrum, där gott om gammalt byggnadsbestånd bevarats. Förutom byarna är det typiskt för ådalens bosättningslandskap med enskilda, ganska stora lantgårdar på moränkullarnas sluttningar eller vid skogsbrynet. I ådalen finns det gott om gammalt byggnadsbestånd som huvudsakligen är från 1800-talet. Gårdarna från efterkrigstiden, till exempel i Karjalaiskylä i närheten av Finnby, utgör ett eget skikt i bosättningslandskapet.

I ådalens södra delar finns det gott om spår av herrgårdskulturen. Kiala gård som ligger norr om Borgå är fortfarande en stor gård med aktivt jordbruk. Gården var en frälsegård och bebodd herrgård redan på 1300-talet. Kiala och Strömsberg gård, som ligger norr om Kiala i grenen av Borgå å och Lillån, liksom Finnby öster om dem, är alla byggda kulturmiljöer av riksintresse. Även Mallusniemi gård i Orimattila är en herrgårdshelhet med värdefullt byggnadsarv. Herrgården grundades som ett säteri på 1600-talet, och huvudbyggnadens äldsta delar är från 1700-talet. Ådalens herrgårdar omges av vidsträckta åkermarker som klyvs av vackra alléer.

Områdets industrihistoria representeras bäst av Askola bycentrum Vakkola by, där det fortfarande finns ett fungerande sågverk. Vakkola är en enhetlig och tät by som haft bosättning ända sedan 1300-talet. I forsen som korsar byn fanns det kvarnverksamhet redan på medeltiden, och byns sågverk grundades 1904. I samband med sågverket finns ett elverk. Askolas mångsidiga jordbruks- och industrilandskap kompletteras av byns affärscentrum, där det finns affärsbyggnader från 1900-talet som fungerar som ett gott exempel på fin-

ländskt kyrkbybyggande, samt en hög spannmålssilo. Även Tönnönkoski som ligger söder om Orimattilas kyrkby speglar Borgå ådals kvarntradition. I Tönnönkoskis kvarnmiljö ingår Finlands äldsta bågbro i betong från 1911. Det finns även strukturer från gamla kvarnar samt industrianläggningar och kraftverk på andra ställen längs ådalen. På området finns även gott om gammal trafikinfrastruktur, till exempel stenvalvsbroar.

Jordbruket är fortfarande aktivt i hela ådalen. Ställvis är lantbrukslandskapet ändå igenvuxet, och i utkanten av tätorterna har man byggt nya byggnader på de gamla odlingsmarkerna. Områdets lantbruk grundade sig länge endast på åkerodling, så landskapet saknar nästan helt vårdbiotoper, med undantag av några ängar vid åbrinkarna. På landskapsområdet kan man även se tecken på det ökade antalet tätorter samt förändringar i landsbygdsnäringarna. Till exempel har det sammanhängande landskapet norrut från borgbacken i Borgå brutits nästan helt i och med nybyggen och trafikleder.

Landskapsbild

Borgå ådal är en landskapsmässigt mångsidig helhet. Vid åns norra lopp karakteriseras landskapet av de vidsträckta, flacka strandodlingarna i omgivningen runt sjöarna Mallusjärvi och Kanteleenjärvi. I närheten av och söder om Buckila är landskapet mycket varierande, och vackra vyer över ådalen öppnar sig från sluttningarna som kantar dalen. Mellan Buckila och Askola flyter Borgå å ställvis genom skarpskurna skogsmarker, för att sedan fortsätta sin färd söder om Askola kyrkby genom en vidsträckt kuperad odlingsdal. Vid åns nedre lopp karakteriseras den västra stranden av vidsträckta odlingsmarker, som får en skarp kontrast i den östra strandens skarpa ryggar, branta kullar och klippssluttningar.

Områdets kulturhistoria sträcker sig ända till stenåldern. I Borgå ådal finns åtskilliga viktiga fornlämningar, varav den landskapsmässigt mest imponerande är borgbacken i Borgå. Från den branta och tydliga åskullens sluttningar öppnar sig ikoniska vyer över Borgå medeltida centrum. Vyn som öppnar sig över kyrkan och trästaden har blivit känd bland annat genom Albert Edelfelts verk *Borgå sett från borgbacken* (1892).

I ådalens bosättningsstruktur alternerar de traditionella grupp- och bandbyarna, betydande herrgårdsmiljöer, små kyrkbyar med sin tätortsliknande bosättning samt de gamla industri- och kvarnmiljöerna som uppkommit i närheten av forsarna. Det traditionella byggnadsbeståndets proportionella andel minskar mot landskapsområdets norra delar, men det finns enskilda fina miljöer överallt i landskapsområdet. Områdets vägnät passar väl in i landskapet med sina gamla broar och väglinjer som följer landskapsstrukturen. Ställvis har en höjning av vägytan brutit den traditionella landskapsbilden.

Bedömning

Borgå ådal är en livskraftig och mångsidig sydfinländsk ådal med en betydelsefull kultur- och bosättningshistoria. Områdets kulturhistoriska särdrag består av den långa bosättnings- och odlingshistorian samt flera värdefulla by- och herrgårdsmiljöer. I Borgå ådal finns även betydande fornlämningskoncentrationer. Områdets naturvärden representeras bland annat av frodiga landområden, den nyansrika topografin, de många särdragen som uppkommit under istiden samt de värdefulla fågelobjekten i sjön Kanteleenjärvis omgivning. Borgå ådal och Gamla Borgå utgör ett av Finlands 27 nationallandskap.

Objekt i fornlämningsregistret: 160 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Vakkola by; Borgå ådals herrgårds- och bylandskap; Gamla Borgå och Borgås borgbacke; Tönnönkoskis bro och kvarnplats

Värdefulla vårdbiotoper: Kanteleenjärvis strandbete; Kuivalanmäkis hage; Onkimaas strandäng; Linnas enäng; Borgbacken; Kallolas äng; Mallusniemis strandäng; Ristolänmäkis hästbete; Tupalas bete; Ruhas beten

YSA Skyddsområden på privat mark: Prästgårdsåsens naturskyddsområde; Kanteleenjärvi naturskyddsområde; Vuohiniitynkallios naturskyddsområde; Vuohiniitynkallios naturskyddsområde; Teerilä

HSO Programmet för skydd av åsar: Borgbacken

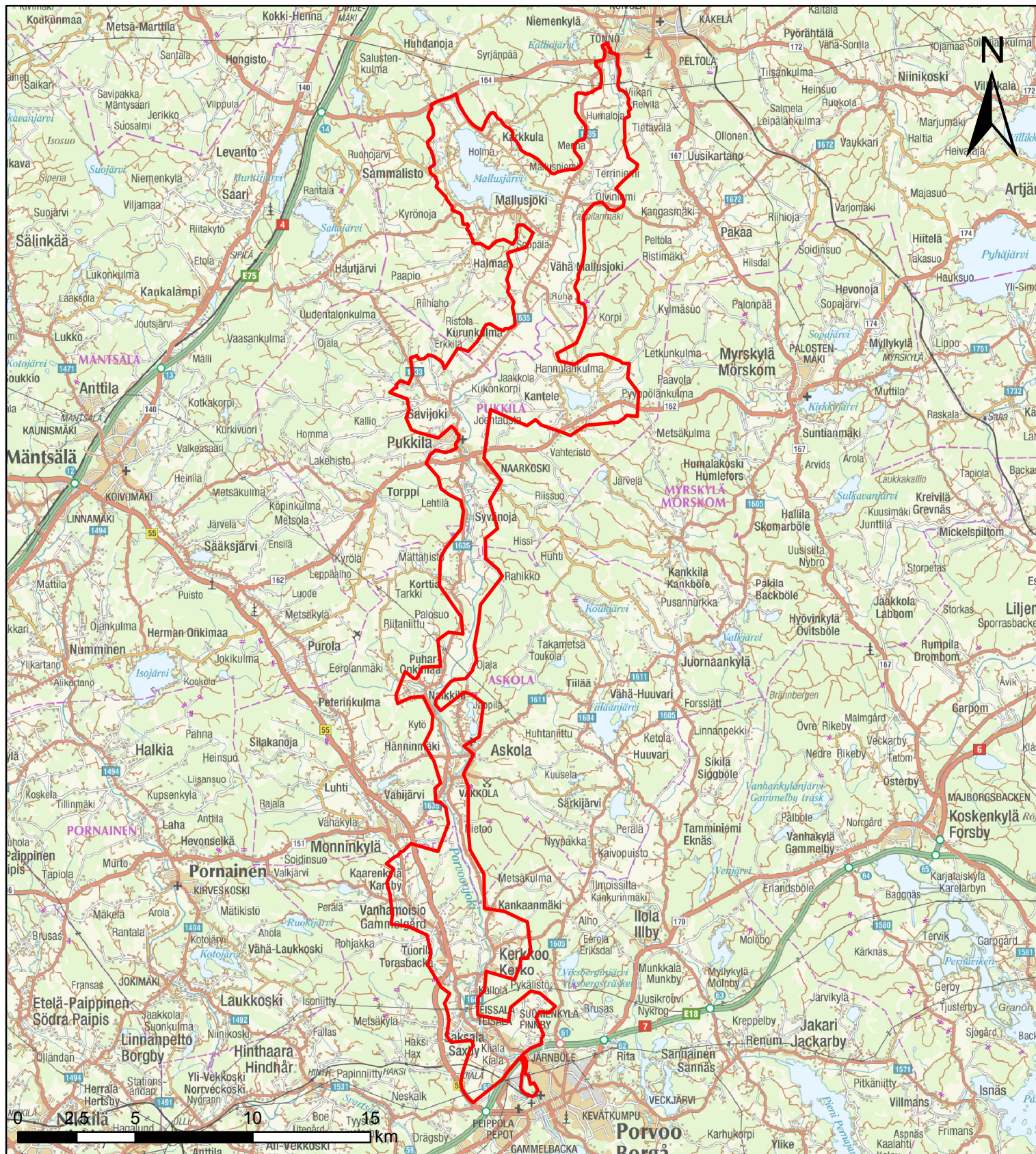
LVO Programmet för skydd av fågelrika insjöar och havsvikar: Kanteleenjärvi

KAO Värdefulla bergsområden: Kirnukalliot; Kirveskallio; Kallolankallio–Uljaankallio; Jerusalemborget; Kapeenlahtis klippor

Borgå ådals odlingslandskap

Kommun: Askola, Borgå, Orimattila, Pukkila

Landskap: Nyland, Päijänne-Tavastland

 Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Kuva: Matleena Muhonen

12. Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat

Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat edustavat Eteläisen viljelyseudun ja Suomenlahden rannikkoseudun maaseutua. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Pernajanlahden ympäristö ja Koskenkylänjokilaakso, 1995). Maisema-alueen rajausta on tiivistetty inventoinnin perusteella siten, että Pernajanlahden eteläosien saaristo ja Rämsänkylän länsipuolen peltoalat jäävät maisema-alueen ulkopuolelle.

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Lapinjärvi, Loviisa, Myrskylä
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu, Eteläinen viljelyseutu
Pinta-ala	15 294 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 1 055 ha maatalousalueita: 5 474 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 5 720 ha rakennettuja alueita: 964 ha vesialueita: 2 081 ha

Luonnonpiirteet

Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat muodostavat laajan ja monipuolisen maisema-alueen, jossa yhdistyvät Eteläisen viljelyseudun edustavat jokilaaksomaisemat sekä Pernajanlahden ympärillä avautuvat kulttuurimaisemat. Lähes 20 kilometriä pitkä Pernajanlahti on Suomen itäiselle rannikkoalueelle tyypillinen syvälle sisämaahan ulottuva merenlahti, jossa on suuria saaria. Pernajanlahti on kasvillisuudeltaan rehevä ja tarjoaa laajoine ruovikkoalueineen sekä vaihtelevine suolapitoisuuksineen elin- ja levähdysympäristön useille vesi- ja kosteikkolintulajeille. Lahden ympärillä on tammimetsävyöhykkeelle ominaista kasvillisuutta sekä lehmuslehtoja.

Pernajanlahteen laskeva, noin 38 km pitkä Koskenkylänjoki saa alkunsa Artjärven–Lapinjärven Pyhäjärvestä. Sen suurin sivuhaara on Myrskylänjoki, joka liittyy Koskenkylänjokeen Porlamin ja Liljendalin välillä. Sameavetinen Koskenkylänjoki virtaa savipohjaisten maiden lävitse lähes näkymättömissä viljelytasangon keskellä. Joen yläjuoksulla laakso on tasainen. Alajuoksua kohti laakso muuttuu sirpaleisemmaksi ja havumetsäisten moreeniselänteiden tiiviimmin rajaamaksi. Koskenkylänjoen varrella on myös muutamia pieniä suvantojärviä.

Maisema-alueen maasto on jokilaakson ja ranta-alueiden ympärillä varsin jyrkkiäpiirteistä. Kallioperän muodot näkyvät alueella hyvin. Koskenkylänjoki kulkee laajan, itään päin levittäytyvän rapakivigraniittialueen halki. Jokilaakson länsipuolella kallioperä muuttuu dioriittiseksi. Pernajanlahden alueella kallioperä on pääasiassa graniittia. Maisema-alueella on huomattava määrä erikokoisia siirtolohkareita ja arvokkaita kallioalueita. Pernajanlahden itäpuolella maaston yleiskuvaa rytmittää harjumuodostuma, joka jatkuu lähes yhtenäisenä Ensimmäiselle Salpausselälle saakka.

Kulttuuripiirteet

Maisema-alue on kulttuurihistoriallisesti merkittävää ja elinvoimaista maatalousaluetta. Alueen varhaisin asutus on keskittynyt Pernajanlahden rantaan, josta on löytynyt jälkiä pronssikautisesta asutuksesta. Merkittävänä vesiliikenneväylänä Pernajanlahti on ohjannut alueen asutuksen kehittymistä voimakkaasti. Lahden länsirannalla on keskiajalta periytyviä kartanoita laajoine tiluksineen. Pernajanlahden kolmen mahtikartanon, Tervikin, Tjusterbyn ja Sjögårdin, muodostama kokonaisuus on koko maan mittakaavassa huomattava. Myös lahden itärannalla on kartanoita, kuten Garpgård Segersby, Hagaböle ja Ollas. Muu lahtea ympäröivä asutus muodostuu pienistä maatiloista ja saaristolaisasumuksista. Suurmaanomistuksen ansiosta alueen viljelyalat ovat säilyneet suurilta osin yhtenäisinä.

Pernajanlahden itärannan keskus on Suuren Rantatien (Kuninkaantien) varteen syntynyt Pernajan kirkonkylä, jonka rakennushistoriallisia kiintopisteitä ovat 1400-luvulla rakennettu harmaakivikirkko sekä Pernajanlahden rannalle sijoitettu pappila. Pernajan kirkonkylä on säilyttänyt historiallisen ilmeensä hyvin. Kirkkotarhan itäpuolella olevan korkean kellotapulin vieressä on esimerkiksi jäljellä vanhaan mäkitupalaisasutukseen liittyviä rakennuksia. Pernajanlahden ympäristön muita kulttuurihistoriallisesti arvokkaita asutuskeskittymiä ovat länsirannalla sijaitseva Isnäsin sahayhdyskunta sekä Fasarbyn sotilasvirkataloista koostuva ryhmäkylä. Lahden itärannat ovat paikoin kesäasutuksen kirjomia.

Koskenkylänjokilaakson asutus on keskittynyt joen varteen, jossa se seurailee metsänreunoja ja maastonmuotoja. Talot ovat ryhmittyneet pieniksi nauha- tai ryhmäkyliksi, joista osa periytyy keskiajalta saakka. Kyläasutuksen ohella jokilaaksossa on merkittäviä kartanokulttuurin jälkiä sekä vanhoja teollisuusympäristöjä. Oman kerroksensa maisemaan muodostavat laidunnurmet ja kivikkoiset laidunmäet. Jokivarren maatalousalueiden ydin on Eskilomin viljelyaukea Liljendalin kirkonkylän pohjoispuolella. Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat ovat edelleen aktiivimaatalouden leimaamia. Alueella on säilynyt edustavia perinnebiotooppeja, kuten Segersbyn kartanon laidunalueet ja Särkilahden merenrantaniityt.

Koskenkylänjokilaaksossa on useita rakennetun ympäristön arvokohteita. Kuuskosken luoteispuolella sijaitseva Malmgårdin kartano muodostaa peltolakeuksien keskelle poikkeuksellisen kokonaisuuden linnamaisine päärakennuksineen, suurine tiilisine talousrakennuksineen, kuusiaitoineen ja puistoineen. Kartanonpihan eteläpuolella on koski myllyineen sekä kauniita kumpuilevia rantalaidunniittyjä ja hakoja. Jokilaakson pohjoispäässä sijaitsee Michelspiltomin rautatieseisake, joka on ainoa alkuperäisessä asussaan säilynyt yksityisen Loviisa–Vesijärvi-kapearaiderautatien asema-alue. Koskenkylänjoen kulttuuriperintöön kuuluu myös hopeakaivos, joka on mainittu ensimmäisen kerran vuonna 1607. Kaivos on sijainnut luultavasti Forsöillä tai Hopeavuorella.

Maisema-alueen teollinen historia on rikas. Isnäissä on toiminut saha 1800-luvun lopulta 1990-luvulle, ja Koskenkylässä 1860-luvulta 1950-luvulle. Koskenkylän jokisuuhun vuonna 1682 perustettu ruukki on edelleen teollisuuskäytössä. Ruukkialue on säilyttänyt uusista rakennuksista ja aluetta ympäröivistä liikenneyvälistä huolimatta vanhan rakenteensa. Alueella on esimerkiksi puiston ympäröimä linnamainen kartano, konttori- ja työväenrakennuksia, tiili- ja betonirakenteinen saha sekä ulkoasultaan yhtenäinen ruukinkatu. Teollisuuselinkeinojen ohelle alueelle on kehittynyt matkailu- ja virkistystoimintaa.

Maisemakuva

Pernajanlahden ja Koskenkylän kulttuurimaisemien maisemakuva vaihtelee pienipiirteisestä mereisestä maaseutumaisemasta laajoihin yhtenäisiin viljelyaloihin. Pernajanlahden rantamaisemia luonnehtivat isojen kartanoiden laajat viljelykset, rantakosteikot sekä pienipiirteiset, kumpareiset saaristokylämaisemat. Lahden kumpaakin rantaa myötäileviltä maanteiltä avautuu näkymiä matalille, ruovikkoisille merenlahdille. Kartanoiden suuret tilakeskukset sijaitsevat pääasiassa puuston suojassa jonkin matkan päässä maanteista. Kartanoille johtaa kauniita puukujia avariiden peltomaisemien halki.

Koskenkylänjoen laakson kulttuuripiirteet ovat kerroksellisia ja monipuolisia. Aluetta luonnehtivat tiiviit joenvarteen sijoittuneet nauha- ja ryhmäkylät, kartanot puukujineen sekä teollisuuden synnyttämät ympäristöt. Lisäkerroksia maisemaan tuovat laidunnurmet, kivikkoiset laidunmäet ja mutkitteleva metsänreuna. Liljendalin tiiviin kirkonkylän pohjoispuolella levittäytyvä Eskilomin viljelyaukea on vaikuttava ja laaja-alainen maatalousmaisemakokonaisuus, jota reunustavat paikoin jyrkkäreunaiset kalliomaat. Maisema-alueen perinteisiä maisemalinjoja rikkovat lähinnä uudet tielinjaukset.

Arviointi

Pernajanlahden ja Koskenkylän kulttuurimaisemat muodostavat laajan ja edustavan maaseutumaisemakokonaisuuden, jota leimaa Suomen mittakaavassa huomattava kartanokulttuuri. Alueella on useita suuria kartanoita, joiden viljelyalat ovat säilyneet yhtenäisinä ja joiden kartanokeskukset ovat rakennuskannaltaan huomattavia. Muita alueen tärkeitä maisemallisia arvotekijöitä ovat tiiviit ryhmäkylät, Eskilomin laajat viljelyaukeat sekä ranta-alueiden kosteikot, luonnonlaitumet ja niityt. Pernajan kirkonkylä on rakennusperinnöltään merkittävä, historiallisen luonteensa hyvin säilyttänyt kokonaisuus. Alueella on lisäksi paljon arvokkaita vanhoja teollisuuskohteita.

Muinaisjäänösrekisteriin merkityt kohteet: 41 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Fasarbyn kylä; Koskenkylän ruukinalue; Malmgårdin kartano; Michelspiltomin rautatieasema; Pernajan kirkko ja pappila; Sjögårdin kartano; Tjusterbyn kartano; Suuri Rantatie

Arvokkaat perinnebiotoopit: Segersbyn haka; Malmgårdin laitumet; Tetomin laitumet; Blybergsin kallioketo; Sjögårdin kallioketo; Eskilomin niitty; Jokelan haka

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Pernajanlahti; Baggholmenin luonnonsuojelualue (Pernajanl. 1); Pernajanlahti 3, Pernajanlahti 4 (luonnonsuojelualue); Pernajanlahti 5, Pernajanlahden pohjukka (ls. alue); Pernajanlahden vesialue (luonnonsuojelualue); Tjusterbyn luonnonsuojelualue; Klovholmarna (luonnonsuojelualue); Forsbyviken (luonnonsuojelualue); Nordarkipelagen; Sävträskin luonnonsuojelualue; Kuskoskräsketin luonnonsuojelualue

LVO Lintuvesiensuojeluohjelma: Sävträsk–Kuskoskräsket; Pernajanlahti

Ramsar-alueet: Pernajanlahti

KAO Arvokkaat kallioalueet: Veckarbyn kyläkallio; Silverberget; Jomalberget

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Pernajanlahtien ja Pernajan saariston merensuojelualue

Tiedot haettu 26.5.2015

Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat

Kunta: Lapinjärvi, Loviisa, Myrskylä

Maakunta: Uusimaa

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Matleena Muhonen

12. Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap

Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap representerar Södra odlingsregionens och Finska vikens kustregions landsbygd. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Pernåvikens omgivning och Forsby å, 1995). Landskapsområdets gränser har minskats på basis av inventeringen så att Pernåvikens södra delars skärgård och åkermarkerna väster om Rämsänkylä lämnas utanför landskapsområdet.

Landskap	Nyland
Kommun	Lapträsk, Lovisa, Mörskom
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion, Södra odlingsregionen
Area	15 294 ha, varav öppna våtmarker: 1 055 ha jordbruksmarker: 5 474 ha skog och halvnaturliga marker: 5 720 ha anlagda ytor: 964 ha vatten: 2 081 ha

Naturens särdrag

Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap utgör ett vidsträckt och mångsidigt landskapsområde, där södra odlingsregionens typiska ådalslandskap och kulturlandskapen som öppnar sig kring Pernåviken möts. Den nästan 20 kilometer långa Pernåviken är en typisk havsvik för Finlands östra kustområde. Den sträcker sig långt in i fastlandet och har stora öar. Pernåvikens växtlighet är frodig, och dess vidsträckta vassområden och varierande salthalter erbjuder levnads- och rastmiljöer för flera olika vatten- och våtmarksfågelarter. Runt viken finns växtlighet och lindlundar som är typiska för ekskogszonen.

Den 38 kilometer långa Forsby å som mynnar ut i Pernåviken får sin början i Pyhäjärvi i Artsjö–Lapträsk. Åns största bifåra är Mörskom å som förenas med Forsby å mellan Porlom och Liljendal. Grumliga Forsby å strömmar genom lerbottnad jord och är nästan osynlig mitt på odlingslätterna. Vid åns övre lopp är dalen flack, men mot nedre loppet blir dalen mer fragmentarisk och tydligare kantad av barrskogsbeklädda moränryggar. Längs Forsby å finns även några små selsjöar.

Landskapsområdets terräng är ganska skarpskuren i närheten av ådalen och strandområdena. Berggrundens former är tydligt synliga på området. Forsby å flyter genom ett vidsträckt rapakivgranitområde som sträcker sig österut. På ådalens västra sida blir berggrunden dioritisk. På Pernåvikens område består berggrunden i huvudsak av granit. På landskapsområdet finns en betydande mängd flyttblock i olika storlek samt värdefulla klippområden. På Pernåvikens östra sida delas terrängen av en åsformation som fortsätter så gott som enhetligt ända fram till Första Salpausselkä.

Kulturella särdrag

Landskapsområdet är ett kulturhistoriskt betydelsefullt och livskraftigt jordbruksområde. Områdets tidiga bosättning var koncentrerad till Pernåvikens strand, där man funnit spår av bosättning från bronsåldern. Pernåviken har varit en viktig sjöfartsled och har i den egenskapen styrt områdets bosättningsutveckling kraftigt. På vikens västra strand finns herrgårdar ända från medeltiden, med sina vidsträckta ägor. Pernåvikens tre stora herrgårdar Tervik gård, Tjusterby gård och Sjögård utgör en helhet som är betydelsefull på riksomfattande nivå. Det finns även herrgårdar på vikens östra strand, så som Garpgård, Segersby, Hagaböle och Ollas. Den övriga bosättningen som omger viken består av små lantgårdar och skärgårdsbostäder. Tack vare storgodsen har stora delar av områdets åkermarker bevarats enhetliga.

Pernåvikens östra strands centrum är Pernå kyrkby som uppkommit vid Stora Strandvägen (Kungsvägen). Kyrkbyns byggnadshistoriska fasta punkter är gråstenskyrkan från 1400-talet samt prästgården på Pernåvikens strand. Pernå kyrkby har bevarat sitt historiska utseende väl. Bredvid den höga klockstapeln på kyrkogårdens östra sida finns det till exempel fortfarande kvar byggnader som hör ihop med backstugusittarnas bosättning. Övriga kulturhistoriskt värdefulla bosättningskoncentrationer i Pernåvikens omgivnings är Isnäs sågsamhälle på vikens västra strand samt Fasarby gruppby som består av militära tjänstebostadshus. Vikens östra stränder har ställvis sommarbosättning.

Bosättningen i Forsby ådal är koncentrerad till åstranden, där den följer skogskanterna och terrängens former. Husen är grupperade i små band- och gruppbyar, varav en del härrör sig ända från medeltiden. Förutom bybosättningen finns det betydande spår av herrgårdskulturen samt gamla industrimiljöer i ådalen. Betesvallarna och de steniga betade sluttningarna utgör ett eget skikt i landskapet. Kärnan i åstrandens jordbruksområde är Eskiloms odlingslätt norr om Liljendals kyrkby. Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap karaktäriseras fortfarande av ett aktivt jordbruk. Representativa vårdbiotoper har bevarats på området, till exempel Segersby herrgårds betesmarker och Särklax strandängar.

I Forsby ådals byggda miljö finns flera värdefulla objekt. Malmgårds slott som ligger på Kuskosk nordöstra sida utgör en ovanlig helhet mitt på åkerslätterna med sin slottsliknande huvudbyggnad, stora hushållsbyggnader i tegel, granhäckar och parker. På herrgårdens södra sida finns en fors med kvarn och vackra kuperade strandbetesängar och hagar. I ådalens norra ända ligger Michelspiltoms järnväghållplats, som är det enda stationsområdet längs den privata Lovisa–Vesijärvi-smalspårsjärnvägen som bevarat sitt ursprungliga utseende. Till Forsby ås kulturarv hör även en silvergruva som nämns första gången i skrift 1607. Gruvan låg antagligen i Forsö eller Silverberg.

Landskapsområdet har en rik industrihistoria. I Isnäs fanns ett sågverk som var i bruk från slutet av 1800-talet fram till 1990-talet. Forsby sågverk var i bruk från 1860-talet till 1950-talet. Bruket som grundades vid Forsby ås mynning 1682 är fortfarande i industribruk. Bruksområdet har bevarat sin gamla struktur trots de

nya byggnaderna och trafiklederna som omger området. På området finns till exempel en slottsliknande herrgård som omges av en park, kontors- och arbetarbyggnader, en såg byggd i tegel och betong, samt en bruksgata med ett enhetligt utseende. Förutom industrinäringarna har turism- och rekreationsverksamhet utvecklats på området.

Landskapsbild

Landskapsbilden i Pernåvikens och Forsby kulturlandskap varierar från småskaligt jordbrukslandskap vid havet till vidsträckta enhetliga odlingsmarker. Pernåvikens strandlandskap karakteriseras av stora herrgårdars vidsträckta odlingar, strändernas våtmarker samt småskaliga, kullriga skärgårdsbylandskap. Från landsvägarna som följer vikens båda stränder öppnas vyer över låga, vasskantade havsvikar. Herrgårdarnas stora driftcentrum står en bit från landsvägarna och skyddas oftast av träd. Vackra alléer leder till herrgårdarna genom öppna åkerlandskap.

Forsby ådals kulturdrag är skiktade och mångsidiga. Området karakteriseras av täta band- och gruppbyar som ligger längs åstranden, herrgårdar med alléer samt miljöer som uppkommit i och med industrin. Betesmarkerna, de steniga betade sluttningarna och det slingrande skogsbrynet utgör ytterligare skikt i landskapet. Eskiloms odlingsslätt som breder ut sig norr om Liljendals kyrkby är en imponerande och vidsträckt jordbrukslandskapshelhet som ställvis kantas av branta klippområden. Landskapsområdets traditionella landskapslinjer bryts främst av nya väglinjer.

Bedömning

Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap utgör en vidsträckt och representativ jordbrukslandskapshelhet som karakteriseras av en för finska förhållanden betydande herrgårdskultur. Det finns flera stora herrgårdar på området vars odlingsmarker har bevarats enhetliga och vars herrgårdscentrums byggnadsbestånd är betydliga. Övriga landskapsmässigt viktiga värdefaktorer på området är de täta gruppbyarna, Eskiloms vidsträckta odlingsmarker samt strändernas våtmarker, naturliga betesmarker och ängar. Pernå kyrkbys byggnadsbestånd är en betydelsefull helhet som bevarat sin historiska karaktär. Det finns dessutom flera gamla värdefulla industriobjekt på området.

Objekt i fornlämningsregistret: 41 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Fasarby; Forsby bruksområde; Malmgård slott; Michelspiltoms järnvägs-hållplats; Pernå kyrka och prästgård; Sjögård; Tervik gård; Tjusterby gård; Stora Strandvägen

Värdefulla vårdbiotoper: Segersbys hage; Malmgårds betesmarker; Tetoms betesmarker; Blybergs hållmarksäng; Sjögårds hållmarksäng; Eskiloms äng; Jokelas hage

YSA Skyddsområden på privat mark: Baggholmens naturskyddsområde (Pernåviken 1); Tjusterby naturskyddsområde; Klovholmarna (naturskyddsområde); Pernåviken 3, Forsbyviken (naturskyddsområde); Pernåviken 5, Pernåvikens botten (naturskyddsområde); Pernåviken 4 (naturskyddsområde); Pernåvikens vattenområde (naturskyddsområde); Nordarkipelagen; Pernåviken; Sävträsk's naturskyddsområde; Kuskoskträskets naturskyddsområde

LVO Programmet för skydd av fågelrika insjöar och havsvikar: Sävträsk–Kuskoskträsket; Pernåviken

Ramsar-områden: Pernåviken

KAO Värdefulla bergsområden: Veckarbys byklippa; Silverberget; Jomalberget

Områden i FI Natura 2000-nätverket: Pernåvikens och Pernå skärgårds havsskyddsområde

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap

Kommun: Lapträsk, Lovisa, Mörskom

Landskap: Nyland

 Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Kuva: Heli Vauhkonen, Justiina Nieminen

53. Kymijokilaakson kulttuurimaisema

Kymijokilaakson kulttuurimaisema on laaja maisemakokonaisuus, jonka varrella on historiallisesti monikerroksisia kylä- ja viljelymaisemia, huomattavia teollisuuskeskittymiä sekä arvokkaita luonnonympäristöjä. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Kymijoen laakso, 1995), jonka rajausta laajennetaan inventoinnin perusteella Kouvolan Oravalaan saakka. Alueen rajausta on tiivistetty tai laajennettu monin paikoin nykyisen maankäytön mukaisesti.

Maakunta	Kymenlaakso, Uusimaa
Kunta	Kotka, Kouvola, Loviisa, Pyhtää
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa, Itäinen Järvi-Suomi
Maisemaseutu	Eteläinen viljelyseutu, Kaakkoinen viljelyseutu, Suomenlahden rannikkoseutu, Lounais-Savon järvisseutu
Pinta-ala	25 942 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 546 ha maatalousalueita: 10 004 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 9 176 ha rakennettuja alueita: 1 854 ha vesialueita: 4 361 ha

Luonnonpiirteet

Päijänteen vesiä Suomenlahteen kuljettava Kymijoki on vuolas virta, jonka leveä uoma laajenee monin paikoin leveiksi suvannoiksi ja jopa laajahkoiksi järviksi. Maisema-alueen pohjoisosissa jokiuoma on melko yhtenäinen, mutta alajuoksullaan Kymijoki muuttuu mutkikkaammaksi ja haarautuu lopulta Ahvionkosken ja Kultaankoskien alapuolella useaksi uomaksi. Kultaankoskien eteläpuolella joen haarat muodostavat läntisen Hirvikoskenhaaraan ja itäisen Pernoonhaaran. Nämä jokihaarat jakaantuvat edelleen viiteen suuhaaraan, jotka laskevat mereen Pyhtään ja Kotkan kohdalla. Suuhaarasta riippuen Kymijoen pituus on 184–204 kilometriä.

Päijänteen vedet alkoivat virrata Kymijokeen noin 6 000–7 000 vuotta sitten Muinais-Päijänteen murettua lasku-uoman Salpausselkien läpi. Nykyisen muotonsa Kymijoki sai noin 1 000 vuotta sitten Päijänteen nykyisen purkautumisreitit synnyttyä Konniveden eteläpään Toiselle Salpausselälle. Jokilaakso on maisema-alueella pääasiassa tasaista savikkoa, mutta etenkin alajuoksulla uoman varteen ulottuu myös kallioisia ja moreenin peittämiä aloja sekä hiesumaita. Jokilaaksoa reunustavat metsäiset kalliosaarekkeet ja paikoin erittäin laajat suoalueet. Kouvolassa aluetta halkoo Ensimmäisen Salpausselän reunamuodostuma, jonka eteläpuolella jokilaaksoa sivuavat myös katkonaiset ja osin jäsentymättömät hiekka- ja sorajaksot.

Kymijoessa on useita koskia, joista osa on valjastettu vesivoiman tuotantoon. Huomattavia koskia on muun muassa Pernoon tienoilla sekä Hirvikoskelta pohjoiseen ulottuvan yli viiden kilometrin mittaisella jokiosuudella. Kymijoki oli 1900-luvun alkuun tultaessa Suomen etelärannikon merkittävin vaelluskalajoki, mutta patojen, perkausten ja jokivarrelle rakentuneen teollisuuden myötä Kymijoen luontaiset vaelluskalakannat ovat romahtaneet. Joitakin kadonneita kalakantoja on saatu elvytettyä kalaportaiden ja istutusten avulla.

Maisema-alueen kallioperä muodostuu rapakivigraniiteista, pääosin viborgiitista. Lisäksi murroslinjojen halkomassa kallioperässä on pyterliittiä sekä vähäisemmässä määrin tasarakeista rapakivigraniittia. Alueen metsäkasvillisuus vaihtelee karuhkoista kangasmaista pieniin lehtomaisiin metsiköihin. Keskimäärin jokilaakson kasvillisuus on rehevää ja monipuolista. Anjalankosken eteläpuolella Kymijoki muodostaa useita erilaisia vesielinympäristöjä matalikoista yli kymmenmetrisiin syvänteisiin ja nopeavirtaisista koskista järvimäisiin laajentumiin. Alueella on myös huomattavia rantalehtoja, suurruohovaltaisia tulvametsiä, kivikko- ja ruovikkorantoja sekä suoalueita.

Maisema-alueen pohjoisosissa, Ensimmäisen Salpausselän tuntumassa sijaitsee useita pieniä arvokkaita luontokohteita. Tammirannassa, lähellä Kymijoen rantaa on hyönteislajistoltaan huomattava Korian varuskunnan entinen ampumarata. Ampumaradan lähellä sijaitsevat myös Keltin ja Ahkojan rantalehdot, jotka ovat Kaakkois-Suomen harvoja rakentamattomina ja kasvillisuudeltaan luonnontilaisina säilyneitä rantalehtoja. Junkkarinjärven rannalla kohoava Junkkarinvuori on luonnonarvoiltaan hyvin arvokas kallioalue. Pyhtään ja Kotkan rajalla sijaitseva Valkmusan keidassuoalueelle perustettu kansallispuisto sivuaa maisema-alueen rajausta.

Kulttuuripiirteet

Kymijokilaakson kulttuurimaisemalla on pitkä historia, jota kuvastavat muun muassa useat kivikaudelta periytyvät asuinpaikat. Eri-ikäisiä muinaisjäännöksiä tunnetaan erityisesti Voikkaalta ja Korian eteläpuoliselta viljelystasangolta, Hurukselan kylästä, Anjalankosken historiallisesta ympäristöstä, Hirvikoskelta ja Ahvenkoskelta. Myös alueen kiinteä asutus on pitkäaikaista. Esimerkiksi Kymijoen keskijuoksu on asutettu pysyvästi jo 1400-luvulla.

Kymijokilaaksolla on pitkä rajahistoria. Jokea ja sen ympäristöä on pidetty muun muassa hämäläisten ja karjalaisten rajana. Turun rauhnan (1743) jälkeen joki toimi Ruotsin ja Venäjän välisenä rajana vuoteen 1809 asti. Vanhan Suomen alueiden yhdistyttyä muuhun Suomeen vuonna 1812 Kymijoki muodosti lääninrajan vuoteen 1949 saakka. Rajahistoria näkyy alueen maisemassa ennen kaikkea sotahistoriallisina muistomerkkeinä. Esimerkiksi Värälässä sijaitsee ruotsalaisten vuonna 1789 rakentamana kenttälinnoitus. Rajajoen historiasta kertovat myös Ahvenkosken 1700-luvulla perustettu raja- ja ylityspaikka sekä maisema-alueen tuntumassa Kotkassa sijaitseva Kymminlinnan linnoitus.

Viljavaan jokilaaksoon on syntynyt useita arvokkaita kartanomiljöitä. Kartanoista huomattavin on Anjala, joka on perustettu Ankkapurhan koskimaisemaan 1600-luvulla. Kartano toimi 1700-luvulla yhtenä Wredesuvun pääkartanoista, ja sen tuntumassa sijaitsi Anjalan kappeliseurakunnan kappeli. Anjalasta tuli rajakartano Turun rauhnan myötä vuonna 1743. Kustaa III:n sodan aikana kartanossa allekirjoitettiin niin sanottu Anja-

lan liittokirja, jossa 113 ruotsalaista ja suomalaista upseeria vetosivat kuninkaansa sotapolitiikkaa vastaan. Anjalan vanha kartanorakennus paloi venäläisessä tykistötulella vuonna 1789. Kartanon nykyinen päärakennus on rakennettu 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa. Anjalan maille toimii nykyisin Anjalan maatalousoppilaitos. Kartanokulttuuria edustavat Anjalassa myös Kouvolan Takamaalla sijaitseva Rabbelugn ja Muhjärven rannalle rakennettu Wredeby laajoine viljelyksineen ja koivukujineen.

Anjalan pohjoispuolella, Värälänkosken rannalla sijaitsee historiallisesti merkittävä Värälän kartano, jonka yhteyteen rakennetussa rauhantemppelissä solmittiin Kustaa III:n sodan päättänyt rauha vuonna 1790. Kartanon silloinen päärakennus sijaitsi noin puoli kilometriä nykyisestä, vuonna 1906 rakennetusta päärakennuksesta alajuoksulle päin. Muita Kymijokilaakson kartanoita ovat vuonna 1671 rälssiksi perustettu Oravalan kartano Kouvolan pohjoispuolella, Alakylän perinteisen kylämaiseman tuntumassa sijaitseva Kouvolan kartano, Värälästä erotettu Tolkkilan rälssi, Teutjärven rannalla sijaitseva Hämeenkylässä sijaitseva kartano sekä Ahvenkosken rajanylityspaikan tuntumassa sijaitseva Ahvenkosken kartano. Monien kartanoiden mailta on lohkotettu 1900-luvulla asutustiloja, jotka muodostavat oman kerrostumansa Kymijokilaakson asutusmaisemaan.

Jokilaakson asutusmaiseman historiallinen monitasoisuus näkyy kenties parhaiten Hurukselan kylässä. Muhjärven itäpuolella sijaitsevassa kylässä on ollut asutusta jo esihistoriallisena aikana, jolloin kylä muodostui Kymijoen silloiseen suistoon. Hurukselan nykyinen tiivis asutus sijaitsee kyläraitin varrella, ja kylän pellot on raivattu vanhojen suistojokien erottamille saarille. Raitti ja tonttijako ovat säilyneet historiallisessa asussa, ja kylästä löytyy runsaasti arvokkaita rakennuksia. Vanhaa kyläasutusta on säilynyt myös esimerkiksi Ahviossa, Vastilassa ja Viirilässä.

Vanhojen kyläpaikkojen ohella Kymijokilaakson keskiaikaisesta historiasta kertoo Pyhtään valkorappauskirkko, joka sijaitsee Suuren Rantatien (Kuninkaantien) ja Kymijoen läntisen suuhaaran yhtymäkohdassa. Pyhtään laaja emäseurakunta tunnetaan jo 1300-luvun lopulta, ja kirkon vanhimmat osat on ajoitettu 1460-luvulle. Kirkosta luoteeseen sijaitsee keskiaikaisella paikallaan pysynyt pappila, jonka nykyinen, empiretyylinen päärakennus on rakennettu vuonna 1835. Pyhtään kirkonkylän rakennuskanta on vaihtelevaa, ja kirkonseudun maisemassa on myös rapistuvia liikerakennuksia. Pyhtään kirkon ja pappilan kupeesta avautuu vesireitti Suomenlahdelle Strukan kanavan kautta. 1900-luvun alussa rakennettu Strukan sulku on Suomen ainoa käytössä oleva käsikäyttöinen merisulku.

Maisema-alueella on useita historiallisia tiemaisemia. Jokivartta seurailevat maantiet ovat monin paikoin säilyttäneet viehättävät maastoa myötäilevät linjauksensa. Maisemallisesti arvokkaita osuuksia on muun muassa Vastilan tienoilla sekä Myllykosken pohjoispuolella, jossa Kymijoen itärantaa seuraileva vanha rantatie noudattelee valtakunnan rajan vartiopolun reittiä 1700-luvulta. Ahvenkoskella alueen läpi kulkee Suuri Rantatie, johon liittyvä Savukosken yksinivelinen betoninen kaarisilta on tiemuseokohde. Muita arvokkaita siltakohteita ovat Korian rautatiesillat vuosilta 1870 ja 1925. Aluetta halkovat nykyisin myös monet uudet väylät, joista laajin on Ahvenkosken historiallista ympäristöä sivuava, moottoritieksi parannettu Valtatie 7.

Kymijoki ei ole koskaan muodostunut yhtenäiseksi vesiliikennereitiksi koskisuutensa takia. Teollisuudelle joen koskijaksot ovat kuitenkin tarjonneet tärkeän voimanlähteen satojen vuosien ajan. Korkeakosken sahamylly tunnettiin jo 1500-luvulla, ja Ruotsinpyhtään alueella sijaitsevaan Strömforsin historiallisesti arvokas ruukki perustettiin vuonna 1698. Strömforsissa on useita hyvin säilyneitä teollisuusrakennuksia ja työväen asuinrakennuksia 1700- ja 1800-luvuilta. Ruukki on suosittu matkailukohde, jossa voi tutustua muun muassa teollisuushistorialliseen museoon ja vanhaa rakennusperinnettä myötäileviin käsityöläispajoihin. Alueen teollisuushistoriaa kuvastavat myös useat voimalaitokset, joista esimerkiksi vuonna 1933 valmistunut Ahvenkosken voimala on arvokas teollisuushistoriallinen monumentti.

1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Kymijokilaaksoon nousi useita puunjalostuksen suurteollisuuskeskittymiä, joihin kuljetettiin puuta Päijänteeltä. Jokilaakson puunjalostusteollisuuden ketju ulottuu Voikkaalta Kuusankosken kautta Myllykoskelle ja Inkeröisiin. Teollisuustaajamissa näkyy puutavarateollisuuden kehittyminen höyrysahoista turbiinien pyörittämiin puuhiomoihin sekä suuriin selluloosatehtaisiin. Tehtaiden ympäristöön on rakennettu laajoja ja yhtenäisiä yhdyskuntia, joiden asuntojen sijainnista, ulkoasusta, koosta ja varustetasosta on voinut päätellä niiden haltijoiden aseman tehtaassa. Teollisuusmaisemassa näkyy myös suomalaisen metsäteollisuuden 2000-luvun rakennemuutos, jonka myötä alueen tehtaita on suljettu.

Kymijokilaakson elinkeinorakenne on monipuolinen. Entiset teollisuusyhdyskunnat ovat muuttuneet palvelu- ja maaseutualueiksi ja maaseutualueelle on noussut taajamamaista asutusta. Myös matkailu- ja virkistyselinkeinot ovat muuttuneet aiempaa tärkeämmiksi. Maatalous on kuitenkin säilyttänyt tärkeän roolin kautta jokilaakson. Uutena maatalouden muotona alueelle on vakiintunut aktiivinen hevostalous. Kymijokilaaksossa on säilynyt

kaksi maakunnallisesti arvokasta perinnebiotooppia, Mammulanmäen kallioketo Hurukselassa sekä Pyhtään Maari. Vanhoja perinnebiotooppeja on myös Vastilassa ja Teutjärven rannalla.

Maisemakuva

Kymijokilaakson kulttuurimaisema koostuu monimuotoisista jokivarsimaisemista, jotka ulottuvat Ensimmäisen Salpausselän pohjoispuolelta Suomenlahdelle. Laajimmat viljelymaisemat aukeavat pohjoisessa Salpausselän ja Myllykosken välisillä savikoilla, jossa pellot reunustavat Kymijoen rantoja avarimmillaan usean kilometrin levyisenä vyöhykkeenä. Laajoja viljelyksiä on myös Muhjärven ja Teutjärven ympäristössä. Jokivarren keskijuoksun viljelymaisemia luonnehtivat suuret kartanot ja niitä ympäröivät yhtenäiset viljelyalat. Kymijoen keski- ja alajuoksujen viljelyalat ovat selvästi pienipiirteisempiä.

Kulttuurimaiseman ydin on itse Kymijoki, joka laajenee paikoin järvioltaiksi tai jakautuu moniksi haaroiksi. Jokivarressa näkyy hyvin Kymijoen suistokehitys. Esimerkiksi Hurukselan kylässä perinteistä kyläkuvaava elävöittävät useat joen vanhalle suistoalueelle syntyneet uomat. Jokilaakson kulttuurivaikutteiseen maisemaan tuovat vaihtelua myös koskiset jokiosuudet sekä monenlaiset ranta- ja vesistöalueiden luontotyytit.

Kokonaisuudessaan alue on moni-ilmeinen ja kulttuurihistorialtaan rikas. Huomattavan kartanokulttuurin ja viljelyhistorian ohella jokilaaksossa on runsaasti teollisuushistoriallisia arvokohteita. Alueen maatalousmaisemassa vaihtelevat perinteiset pienimuotoiset viljelynäkymät, monokulttuurinen suurviljelymaisema sekä kaupunkialueiden lähellä nousseet taajamamaiset asuinalueet. Osa alueen uusista tielinjoista rikkoo muutoin varsin ehyttä maisemakuva.

Arviointi

Kymijokilaakson kulttuurimaisema on laaja ja arvokas kokonaisuus, jota luonnehtivat historiallinen maaseutuasutus kartanokulttuureineen, laajat viljelyalueet, monipuoliset luontokohteet sekä huomattavat teollisuusyhdyskunnat. Alueen kulttuurimaiseman olennaisimpia arvotekijöitä ovat laajat avoimet näkymät, monet perinteisestä kylä- ja elinkeinorakenteesta kertovat maisemat sekä kulttuurihistorialliset arvokohteet. Kymijokilaaksossa on useita merkittäviä luontokohteita, joiden arvot on turvattu erilaisin luonnonsuojelustatuksin.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 161 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Strömforsin ruukkiyhdyskunta; Kymijoen rajalinakkeet; Ahvenkosken historiallinen ympäristö; Pyhtään kirkko ja pappila; Elimäen kartanot ja viljelymaisema (Hämeenkylä); Anjalan historiallinen ympäristö; Hurukselan kylä; Myllykosken teollisuusympäristö; Korian sillat; Korian kasarmi-alue; Kuusankosken–Kymintehtaan teollisuusympäristö; Voikkaan tehtaat; Suuri Rantatie

Arvokkaat perinnebiotoopit: Mammulanmäen kallioketo; Kotkan Lehmäsaaren kaakkoisrannan niitty; Pyhtään Maari; Bottaksen niitty; Messinkäärty

KPU Kansallispuistot: Valkmusan kansallispuisto

LTA Luontotyyppipäätökset: Kymintehtaan rantavaahterikko; Tykkimäen vaahterikko; Halkolansaaren lehmusmetsikkö

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Riissuon luonnonsuojelualue; Myllypuron lehdon luonnonsuojelualue; Ruotsulan Redutti (luonnonsuojelualue); Laut-Valkaman rinnelehto; Honkasaaren luonnonsuojelualue; Suutarinsaaren luonnonsuojelualue; Kilpirannan Saarnilehto luonnonsuojelualue; Ulvin luonnonsuojelualue; Toivolan luonnonsuojelualue; Työslahden luonnonsuojelualue; Varkahon luonnonsuojelualue; Varkaho I luonnonsuojelualue; Lähderannan luonnonsuojelualue; Saarelan luonnonsuojelualue; Saniaisirannan luonnonsuojelualue; Napan Ahkojansuon luonnonsuojelualue; Lehtolan tikkaranta; Mossatorpan luonnonsuojelualue; Tikkalehto; Suvian rantalehto; Niilolan lehtojensuojelualue; Huovilan luonnonsuojelualue; Rantapellon luonnonsuojelualue; Haapaniemen luonnonsuojelualue; Piensaaren luonnonsuojelualue; Pentsojan puronvarsilehto; Mökki Koivikko; Varkahoi; Ronikko; Riissuonlahti; Vittossaaren luonnonsuojelualue; Luhtaniitty; Vittossaaren luonnonsuojelualue II; Lakioisaari; Luhtasaaren luonnonsuojelualue; Jaakonsaari; Vaarinsaari; Mossatorp; Sipulikallion luonnonsuojelualue; Peurain Kuusilehto; Myllypuron luonnonsuojelualue

MRA Määräaikaiset yksityismaiden suojelualueet: Adamsin luonnonsuojelualue; Niittysaari

HSO Harjujensuojeluohjelma: Santaniemenharju ja Skagsande

LHO Lehtojensuojeluohjelma: Keltin rantalehto; Pentsojan puronvarsilehto

LVO Lintuvesiensuojeluohjelma: Muhjärvi; Teutjärvi ja Suvijärvi; Laajakoskenjärvi; Ahvenkoskenlahti; Santaniemen-
selkä–Työslähti–Ahvenkoskenlahti

KLO Kansallis- ja luonnonpuistojen kehittämisohjelma: Kananiemensuon kansallispuisto

SSO Soidensuojeluohjelma: Suurisuo–Karjasuo–Papinsaari

KOS Koskiensuojelulla suojellut vesistöt: Kymijoki Hirvijärven ja Tammijoen välillä; Ahvionkoski, Kultaankoski ja Pernoonkosket; Kymijoen alaosa Koivukosken alapuolelle; Kivijärven reitti

Ramsar-alueet: Valkmusan kansallispuisto

Kansainvälisesti arvokkaat lintuvedet (IBA): Teutjärvi–Suvijärvi

KAO Arvokkaat kallioalueet: Pakanavuori–Vuohivuori; Junkkarinvuori; Kirkkokallio–Sipulikallio

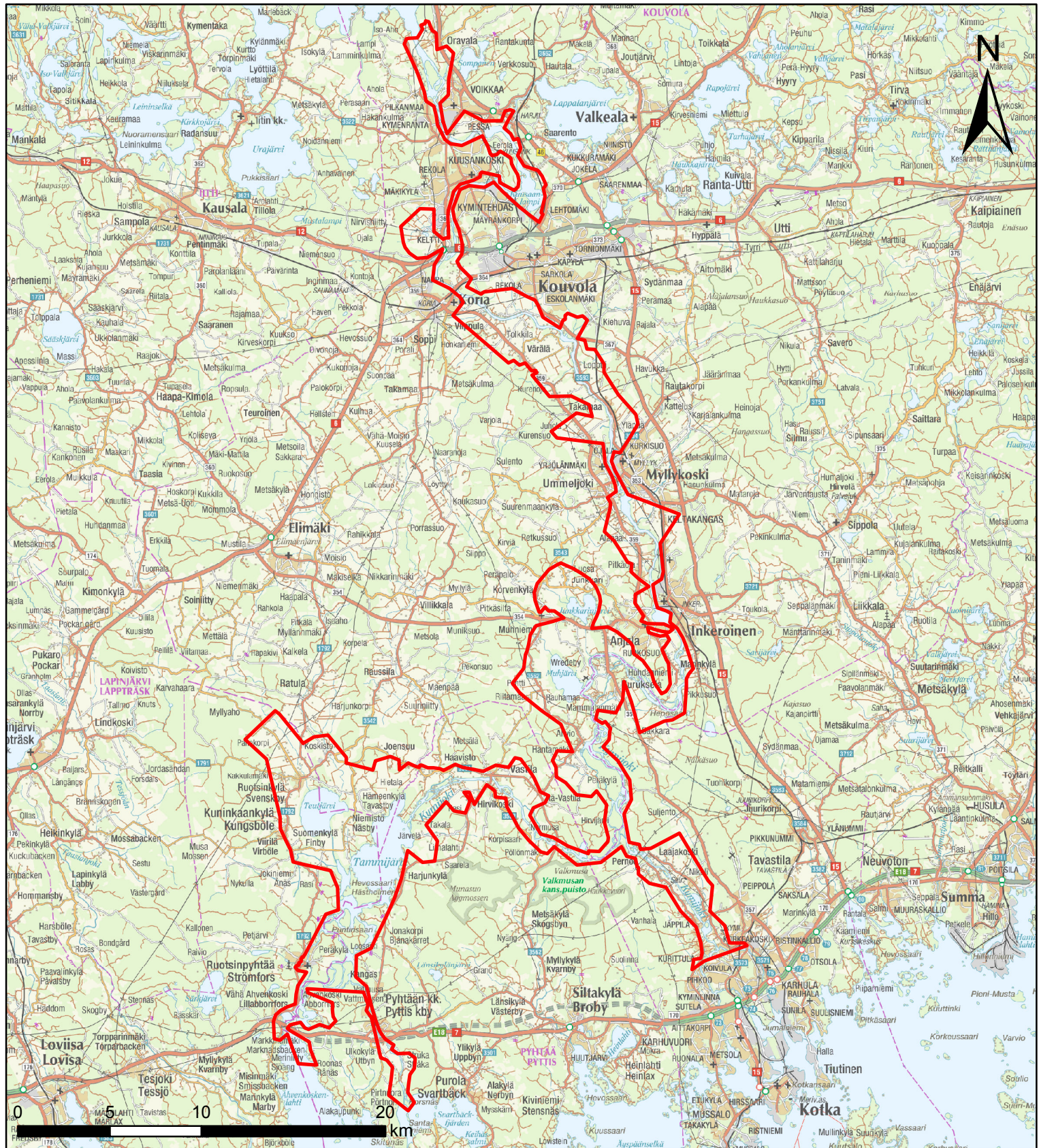
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Keltin ja Ahkojan rantalehdot; Tammirannan vanha ampumarata; Valkmusa; Junkkarinvuori; Kymijoki; Teutjärven ja Suvijärven lintuvedet

Tiedot haettu 26.5.2015

Kymijokilaakson kulttuurimaisema

Kunta: Kotka, Kouvola, Loviisa, Pyhtää

Maakunta: Kymenlaakso, Uusimaa

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Heli Vauhkonen, Justiina Nieminen

53. Kymmene älvdals kulturlandskap

Kymmene älvdals kulturlandskap är en vidsträckt landskapshelhet med historiskt flerskiktade by- och odlingslandskap, betydande industricentrum samt värdefulla naturmiljöer. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Kymmene älvdal, 1995) vars gränser på basis av inventeringen utvidgas ända till Oravala i Kouvola. Områdets gränser har minskats eller utvidgats på många ställen i enlighet med den aktuella markanvändningen.

Landskap	Kymmenedalen, Nyland
Kommun	Kotka, Kouvola, Lovisa, Pyttis
Landskapsprovins	Södra kustlandet, Östra Insjöfinland
Landskapsregion	Södra odlingsregionen, Sydöstra odlingsregionen, Finska vikens kustregion, Sydvästra Savolax insjöregion
Area	25 942 ha, varav öppna våtmarker: 546 ha jordbruksmarker: 10 004 ha skog och halvnaturliga marker: 9 176 ha anlagda ytor: 1 854 ha vatten: 4 361 ha

Naturens särdrag

Kymmene älv, som transporterar vatten från Päijänne till Finska viken, är en ymnig älv vars breda fåra på många ställen utvidgas till breda selen och till och med medelstora insjöar. I landskapsområdets norra delar är fåran någorlunda sammanhängande, men vid älvens nedre lopp blir Kymmene älv krokigare och förgrenas slutligen till flera fåror nedanför Ahvionkoski och Kultaankosket. Söder om Kultaankosket bildar älvens fåror den västra Hirvikoskenhaara och den östra Pernoonhaara. Dessa fåror förgrenas ytterligare i fem mindre fåror som mynnar ut i havet vid Pyttis och Kotka. Beroende på vilken mynning man räknar med är Kymmene älv 184–204 kilometer lång.

Vatten från Päijänne började forsa i Kymmene älv för ca 6000–7000 år sedan då den forna Päijänne trängde igenom Salpausselkäryggarna. Kymmene älv fick sin nuvarande form för ca 1000 år sedan då Päijännes nuvarande avrinningsled uppstod vid södra ändan av Konnivesi vid Andra Salpausselkä. På landskapsområdet är älvdalen i huvudsak jämn lermark, men i synnerhet vid älvens nedre lopp kantas älven även av klippiga och moräntäckta ytor samt mjäljord. Älvdalen kantas av skogsbeklädda klippområden och ställvis mycket vida myrområden. I Kouvolas klyvs området av Första Salpausselkäs randbildning. På dess södra sida kantas älvdalen även av osammanhängande och delvis ostrukturerade sand- och grusavsnitt.

Kymmene älv har flera forsar, varav en del har tagits i bruk för vattenkraftproduktion. Viktiga forsar finns bland annat runt Pernoo samt på det över fem kilometer långa älvavsnittet norr om Hirvikoski. I början av 1900-talet var Kymmene älv den viktigaste älven för vandringsfiskar på Finlands sydkust, men i och med dammbyggen, rövning och industrin kring älvstranden har Kymmene älvs naturliga vandringsfiskbestånd rasat. Man har lyckats återuppliva vissa fiskbestånd som försvunnit med hjälp av fisktrappor och utplanteringar.

Landskapsområdets berggrund består av rapakivigraniter, i huvudsak av viborgit. Dessutom finns det pyterlit samt i mindre utsträckning jämnkornig rapakivigranit i berggrunden som klyvs av brytningslinjer. Områdets skogsväxtlighet varierar från karga momarker till små lundlika skogsdungar. I genomsnitt är ådalens växtlighet frodig och mångsidig. Söder om Anjalankoski bildar Kymmene älv flera olika livsmiljöer, allt från grunt vatten till tiometers djup och från snabba forsar till sjölika utvidgningar. På området finns även betydande strandlundar, översvämningsskogar med högrörter, sten- och vasstränder samt myrmarker.

I landskapsområdets norra delar runt Första Salpausselkä finns flera små, värdefulla naturobjekt. I Tammiranta nära Kymmene älvs strand ligger Koria brigads före detta skjutbana med ett betydande insektbestånd. Nära skjutbanan ligger också Kelttis och Ahkojas strandlundar, som är två av Sydöstra Finlands få obebyggda strandlundar vars växtlighet bevarats i naturtillstånd. På Junkkarinjärvis strand reser sig berget Junkkarinvuori, som är ett klippområde med mycket värdefull natur. Nationalparken som grundats på Valkmusas högmosseområde på gränsen mellan Pyttis och Kotka ligger invid landskapsområdets gräns.

Kulturella särdrag

Kymmene älvdals kulturlandskap har en lång historia som bland annat reflekteras av flera boplatser från stenåldern. Fornlämningar i olika åldrar finns i synnerhet i Voikkaa och odlingslätten söder om Koria, Huruksela by, Anjalankoskis historiska omgivning, Hirvikoski och Abborfors. Områdets fasta bosättning har också varit långvarig. Till exempel Kymmene älvs mellersta lopp har haft fast bosättning ända sedan 1400-talet.

Kymmene älvdal har en lång historia som gräns. Älven och dess omgivning har bland annat setts som gräns mellan tavastlänningarna och karelarna. Efter Åbo fred (1743) fungerade ån som gräns mellan Sverige och Ryssland ända fram till 1809. Efter att områdena i Gamla Finland sammanslogs med resten av Finland 1812 utgjorde Kymmene älv en länsgräns fram till 1949. Gränshistorien kan framför allt ses i områdets landskap som krigshistoriska minnesmärken. Till exempel i Värälä ligger en fältbefästning som byggdes av svenskarna 1789. Om gränsälvens historia berättar även gränsovergångsstället som grundades i Abborfors på 1700-talet samt Kymmene fästning i Kotka som ligger nära landskapsområdet.

I den bördiga älvdalen har det uppstått flera värdefulla herrgårdsmiljöer. Den viktigaste av herrgårdarna är Anjala gård som grundades i Ankkapurha forslandskap på 1600-talet. På 1700-talet fungerade herrgården som en av släkten Wredes huvudgårdar, och nära gården låg Anjala kapellförsamlings kapell. I och med Åbo fred 1743 blev Anjala en gränsgård. Under Gustav III:s krig ingicks det så kallade Anjalaförbundet på herrgården då 113 svenska och finländska officerare appellerade mot sin kungs krigspolitik. Anjalas gamla herr-

gårdsbyggnad brann i samband med rysk artillerield 1789. Herrgårdens nuvarande huvudbyggnad byggdes vid sekelskiftet 1700–1800. På gårdens område verkar nuförtiden Anjala Lantbruksläroanstalt. I Anjala representeras herrgårdskulturen även av Rabbelugn som ligger i Takamaa i Kouvola, samt Wredeby med omfattande odlingar och björkalléer som byggts på Muhjärvi strand.

Norr om Anjala på Värälänkoskis strand ligger historiskt viktiga Värälä herrgård. I fredstemplet som byggts i samband med herrgården ingicks 1790 den fred som avslutade Gustav III:s krig. Herrgårdens dåvarande huvudbyggnad låg närmare älvmynningen, ca en halv kilometer från den nuvarande huvudbyggnaden som byggdes 1906. Övriga herrgårdar i Kymmene älvdal är Oravala gård norr om Kouvola som grundades 1671 som frälsegård, Kouvola gård som ligger i Alakyläs traditionella bylandskap, Tolkkila frälsegård som styckats från Värälä, Tavastby gård på Teutjärvis strand samt Abborfors gård som ligger nära Abborfors gränsövergångsställe. Många av herrgårdarnas ägor styckades under 1900-talet till kolonisationslägenheter som skapar ett eget skikt i Kymmene älvdals bosättningslandskap.

De flera historiska skikten i älvdalens bosättningslandskap ses kanske allra bäst i Huruksela by. Byn, som ligger öster om Muhjärvi, har varit bebodd redan på förhistorisk tid då byn grundades i Kymmene älvs dåvarande delta. Dagens täta bebyggelse i Huruksela ligger längs med bygatan, och byns åkrar har röjts på öar som åtskilt av älvarna i det forna deltat. Den historiska gatan och tomtindelningen har bevarats, och i byn finns gott om värdefulla byggnader. Gammal bybosättning har bevarats till exempel i Ahvio, Vastila och Viirilä.

Förutom de gamla byplatserna berättar även Pyttis vitrappade stenkyrka om Kymmene älvdals medeltida historia. Kyrkan ligger på platsen där Stora Strandvägen (Kungsvägen) och Kymmene älvs västra mynning möts. Pyttis stora moderförsamling är känd redan från slutet av 1300-talet, och kyrkans äldsta delar har daterats till 1460-talet. Nordväst om kyrkan ligger prästgården på samma plats som den haft på medeltiden. Gårdens nuvarande byggnad i empirestil byggdes 1835. Byggnadsbeståndet i Pyttis kyrkby är varierande, och i landskapet som omger kyrkan finns även förfallna affärsbyggnader. Invid Pyttis kyrka och prästgård öppnas en vattenled till Finska viken genom Stråka kanal. Stråka sluss, som byggdes i början av 1900-talet, är Finlands enda handdrivna sluss som fortfarande är i bruk.

På landskapsområdet finns flera historiska väglandskap. Landsvägarna som följer älvstranden har på flera ställen bevarat sin förtjusande linje som följer terrängen. Landskapsmässigt värdefulla vägavsnitt finns bland annat runt Vastila samt norr om Myllykoski, där den gamla strandvägen längsmed Kymmene älvs östra strand följer riksgrensens patrullstig från 1700-talet. Genom Abborfors område går Stora Strandvägen, vars bågbro i betong i ett spann som leder över Rökhusforsen är en museibro. Övriga värdefulla broar är Korias järnvägsbroar från 1870 och 1925. Området korsas nuförtiden även av många nya farleder, varav den största är Riksväg 7 som tangerar Abborfors historiska miljö och som gjorts om till motorväg.

Kymmene älv har aldrig varit en sammanhängande led inom vattentrafiken på grund av sina många forsar. Däremot har älvens forsavsnitt erbjudit industrin en viktig kraftkälla under flera hundra år. Högfors vattensåg var känd redan på 1500-talet, och Strömfors historiskt värdefulla bruk grundades 1698. I Strömfors finns flera välbevarade industribyggnader och arbetarbostäder från 1700- och 1800-talen. Bruket är ett populärt besöksmål där man bland annat kan bekanta sig med det industrihistoriska muséet och hantverkarens verkstäder som följer gammal byggnadstradition. Områdets industrihistoria berättas även av de många kraftverken, varav till exempel Abborfors kraftverk som blev färdigt 1933 är ett värdefullt industrihistoriskt monument.

I slutet av 1800-talet och början av 1900-talet reste sig flera storindustrikoncentrationer inom träförädlingen i Kymmene älvdal. Trävaran för industrin transporterades från Pääjärvi. Älvdalens träförädlingskedja sträcker sig från Voikkaa via Kuusankoski till Myllykoski och Inkeroinen. I industritätorterna kan man se virkesindustrins utveckling från ångsågar till träsliperier som drivs av turbiner och stora cellulosafabriker. I närheten av fabrikerna har man byggt stora och omfattande samhällen, och av bostädernas läge, utseende, storlek och utrustningsnivå kunde man sluta sig till ägarnas ställning i fabriken. I industrilandskapet kan man även se den finländska skogsindustrins strukturreform från 2000-talet som lett till att man stängt fabriker i området.

Kymmene älvdals näringsstruktur är mångsidig. De före detta industrisamhällena har fått en starkare fokus på service, och tätortsliknande bebyggelse har byggts på landsbygden. Även turism- och rekreationsnäringarna har blivit allt viktigare. Jordbruket har ändå bibehållit en viktig roll i hela älvdalen. Den aktiva hästuppfödningen är en ny form av lantbruk som etablerat sig i området. I Kymmene älvdal har två värdefulla vårdbiotoper bevarats: Mammulanmäki hällmarksäng i Huruksela och Maari i Pyttis. Det finns även gamla vårdbiotoper i Vastila och på Teutjärvis strand.

Landskapsbild

Kymmene älvdals kulturlandskap består av mångsidiga älvs landskap som sträcker sig från norr om Första Salpausselkä till Finska viken. De största odlingslandskapen öppnar sig på lermarkerna i norr, mellan Salpausselkä och Myllykoski, där åkrarna kantar Kymmene älvs stränder som en till och med flera kilometer bred zon. Det finns även stora odlingar runt Muhjärvi och Teutjärvi. Odlingslandskapen kring älvens mellersta lopp karakteriseras av stora herrgårdar och de samhängande odlingsarealerna som omger dem. Kymmene älvs mellersta och nedre loppas odlingsarealer är betydligt småskaligare.

Kärnan i kulturlandskapet är själva Kymmene älv, som ställvis utvidgar sig till sjöbäcken eller delar sig i flera fåror. Längs älven kan man även se Kymmene älvs deltautveckling. Till exempel i Huruksela finns flera fåror som uppkommit i älvens gamla delta. Älvdalens kulturinfluerade landskap får omväxling även av älvens forsavsnitt samt många olika naturtyper vid stränderna och vattendragen.

Området i sin helhet är mångfasetterat och har en rik kulturhistoria. Förutom den betydande herrgårdskulturen och odlingshistorien finns det i älvdalen gott om industrihistoriskt värdefulla objekt. I områdets jordbrukslandskap varierar små traditionella odlingslandskap, monokulturella storodlingslandskap och tätortsliggande bostadsområden som rest sig i närheten av städerna. En del av områdets nya väglinjer bryter upp den annars så enhetliga landskapsbilden.

Bedömning

Kymmene älvdals kulturlandskap är en stor och värdefull helhet som karakteriseras av den historiska landsbygdsbebyggelsen med sin herrgårdskultur, stora odlingsmarker, mångsidiga naturobjekt och betydande industrisamhällen. Kulturlandskapets viktigaste värdefaktorer är de vida öppna vyerna, flera landskap som berättar om en traditionell by- och näringsstruktur samt kulturhistoriskt värdefulla objekt. I Kymmene älvdal finns många viktiga naturobjekt som skyddas med olika naturskyddsstatus.

Objekt i fornlämningsregistret: 161 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Strömfors brukssamhälle; Kymmene älvs gränsfästningar; Abborfors historiska miljö; Pyttis kyrka och prästgård; Elimäki herrgårdar och odlingslandskap (Tavastby); Anjalas historiska miljö; Huruksela by; Myllykoskis industrimiljö; Korias broar; Korias kasernområde; Kuusankoski–Kymmene bruks industrimiljö; Voikkaas fabriker; Stora Strandvägen

Värdefulla vårdbiotoper: Mammulanmäki hällmarksäng; ängen på Lehmäsaaris sydöstra strand i Kotka; Pyttis Maari; Bottas äng; Messinkäärtty

KPU Nationalparker: Valkmusa nationalpark

LTA Naturtypsbeslut: Kymmene bruks lönnunge; Tykkimäki lönnunge; Halkolansaari lönnunge

YSA Skyddsområden på privat mark: Riissuo naturskyddsområde; Myllypuro lunds naturskyddsområde; Redutten i Ruotsula (naturskyddsområde); Laut-Valkamas sluttningslund; Honkasaari naturskyddsområde; Suutarinsaari naturskyddsområde; Kilpirantas naturskyddsområde Saarnilehto; Ulvi naturskyddsområde; Toivola naturskyddsområde; Tyyslahti naturskyddsområde; naturskyddsområdet Varkaho I; Varkaho naturskyddsområde; Lähderanta naturskyddsområde; Saarela naturskyddsområde; Saniaisranta naturskyddsområde; Nappas naturskyddsområde Ahkojansuu; Lehtolan tikkaranta; Mossatorps naturskyddsområde; Tikkalehto; Suvias strandlund; Niilolas lunds naturskyddsområde; Huovila naturskyddsområde; Rantapelto naturskyddsområde; Haapaniemi naturskyddsområde; Piensaari naturskyddsområde; Pentsoja bäcklund; Mökki Koivikko; Varkahoi; Ronikko; Riissuonlahti; Vittossaari naturskyddsområde; Luhtaniitty, Vittossaari naturskyddsområde II; Lakioissaari; Luhtasaari naturskyddsområde; Jaakonsaari; Vaarinsaari; Mossatorp; Sipulikallio naturskyddsområde; Peurain Kuusilehto; Myllypuro naturskyddsområde

MRA Tidsbundna skyddsområden på privat mark: Adams naturskyddsområde; Niittysaari

HSO Programmet för skydd av åsar: Santaniemenharju och Skagsande

LHO Programmet för skydd av lundar: Keltti strandlund; Pentsoja bäcklund

LVO Programmet för skydd av fågelrika insjöar och havsvikar: Muhjärvi; Teutjärvi och Suvijärvi; Laajakoskenjärvi; Abborforsviken; Santaniemenselkä–Tyyslahti–Abborforsviken

KLO Programmet för utveckling av nationalparker och naturreservat: Kananiemensuo nationalpark

SSO Programmet för skydd av myrar: Suurisuo–Karjasuo–Papinsaari

KOS Vattendrag skyddade av forsskyddslagen: Kymijoki mellan Hirvijärvi och Tammijoki; Ahvionkoski, Kulaaankoski och Pernoonkosket; Kymmene älvs nedre del nedanför Koivukoski; Kivijärvirutten

Ramsar-områden: Valkmusa nationalpark

Internationellt värdefulla fågelområden (IBA): Teutjärvi–Suvijärvi

KAO Värdefulla bergsområden: Pakanavuori–Vuohivuori; Junkkarinvuori; Kirkkokallio–Sipulikallio

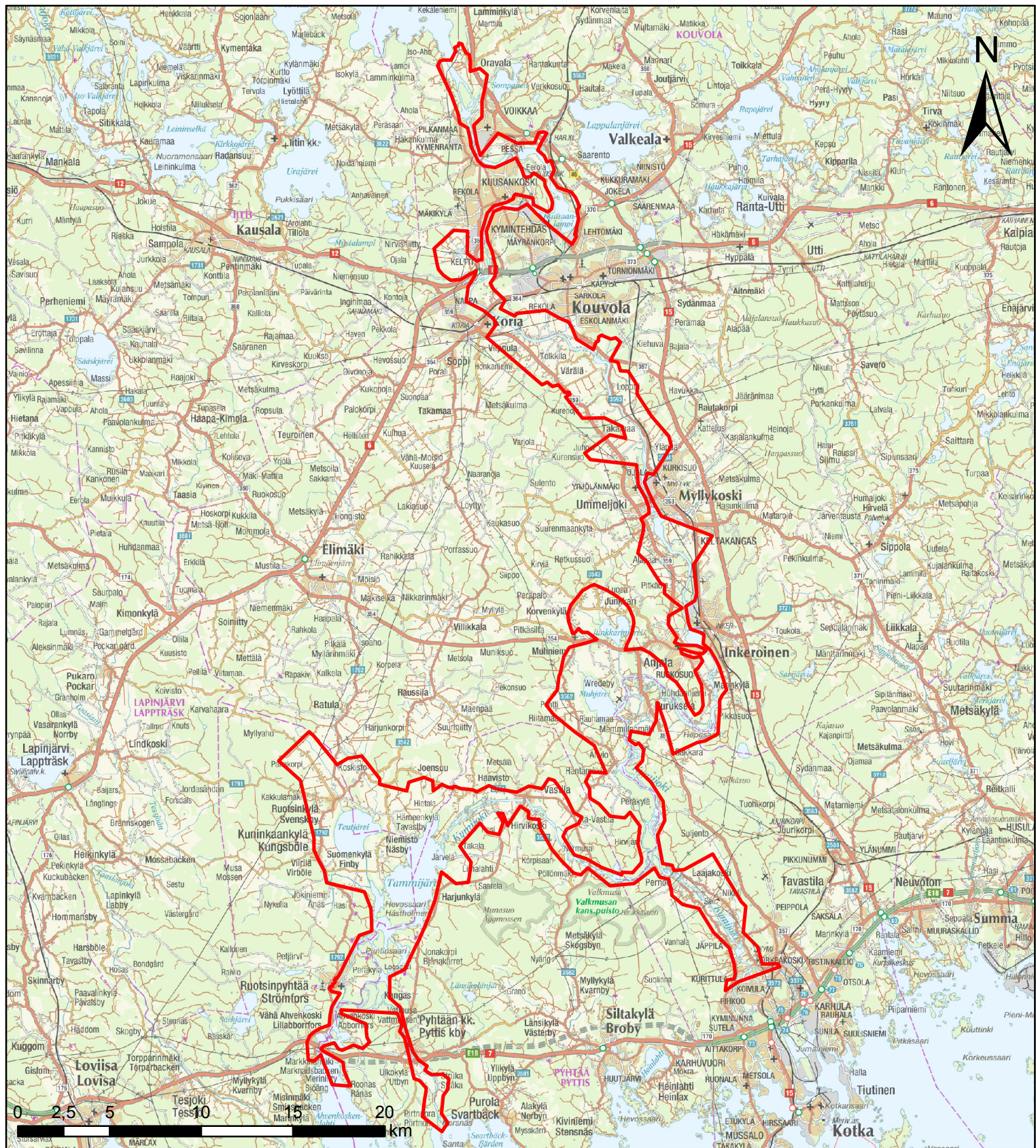
Områden i FI Natura 2000-nätverket: Keltti och Ahkoja strandlundar; Tammiranta gamla skjutbana; Valkmusa; Junkkarinvuori; Kymmene älv; Teutjärvis och Suvijärvis fågelvatten

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Kymmene älvdals kulturlandskap

Kommun: Kotka, Kouvola, Lovisa, Pyttis

Landskap: Kymmenedalen, Nyland

 Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015